

Crkva Presvetog Trojstva Visoko*

ANA AZINOVIĆ BEBEK
Hrvatski restauratorski zavod
Nike Grškovića 23
HR – 10 000 Zagreb
aazinovic@hrz.hr

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno / *Received*: 8. 10. 2021.
Prihvaćeno / *Accepted*: 28. 12. 2021.

Župa Visoko spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine, i to u kalničkom arhiđakonatu. Pretpostavlja se da je postojala već 1111. godine. Arheološkim istraživanjima provedenima 2010. godine istraženo je 14 grobova koji se mogu datirati u novovjekovno razdoblje. Među istraženim grobnim cjelinama prednjače ukopi muškaraca, prosječne doživljene starosti od 45,5 godina, potom slijede ukopi žena prosječne doživljene starosti od 37,5 godina, a pronađen je tek jedan ukop djeteta.

Od četrnaest istraženih grobova polovica je imala nalaze. Pokojnici se sahranjuju odjeveni i uz svoje nabožne predmete. Nalazi u grobovima mogu se podijeliti na funkcionalne predmete, dakle na one koji se vežu uz svakodnevni život, i na devocionalije ili na predmete koji se vežu uz novovjekovnu pobožnost. Analizom predmeta pronađenih u Visokom može se zaključiti da su tamošnji vjernici u potpunosti prihvatili post-Tridentsku pobožnost i pobožne običaje onoga vremena, kao i običaje odijevanja i sahranjivanja. Ostaci čavala sugeriraju na to da su uglavnom sahranjeni u sanducima, ponekad u mrtvačkom platnu, ne poštujući previše ukopna mjesta, što je pokazatelj toga da grobovi nisu bili obilježeni.

Ključne riječi: Visoko, crkva Presvetog Trojstva, novovjekovno groblje, ukopni običaji, novovjekovna pobožnost, devocionalije

1. Crkva Prevetog Trojstva i groblje oko nje

Župa Visoko spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine, i to u kalničkom arhiđakonatu. Pretpostavlja se da je postojala već 1111. godine (na zvoniku crkve u kamenu su urezani znakovi koji bi trebali značiti 1111. godinu). Župna crkva Presvetog Trojstva u Visokom smještena je na utvrđenu položaju, čiju obrambenu ulogu dodatno naglašava masivni četverokatni zvonik. Crkva je jednobrodna građevina s poligonalnim svetištem. Lađa je podijeljena na tri traveja, a od svetišta je odvojena trijumfalnim lukom. Portal crkve, skulpture

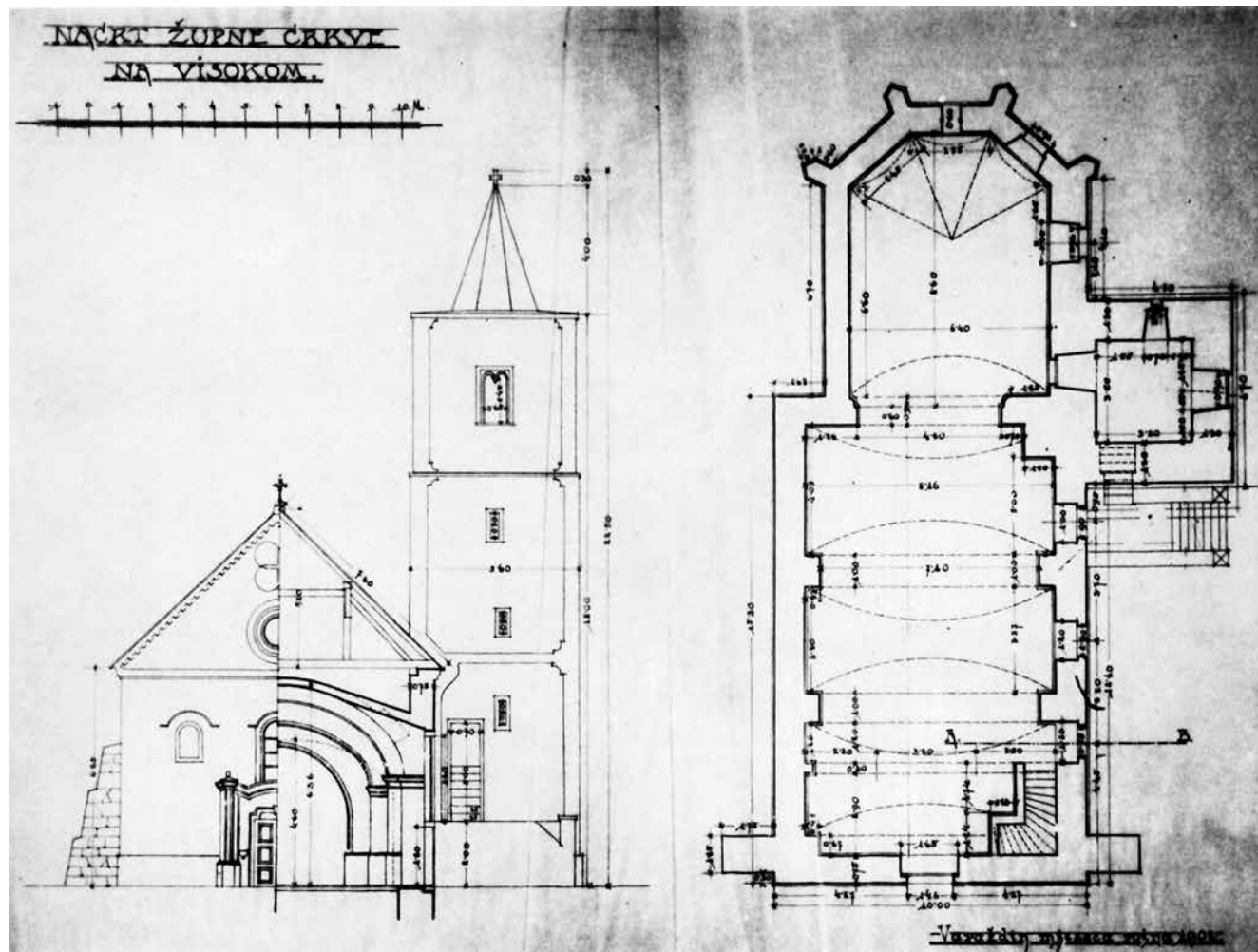
na pročelju, oltari i oslik potječu iz razdoblja baroka. Od ranijih faza vidljivi su ostaci gotičkih elemenata u poligonalnom svetištu s očuvanim mrežištem na svodu i četirima vanjskim kontraforima na masivnu tornju s više manjih otvora (puškarnica) i prozorima na zadnjoj etaži, na kojem su i četiri neidentificirana grba.¹ Crkva Presvetog Trojstva zaštićeno je kulturno dobro Z-1102 (Slika 1).

Arheološka istraživanja provedena su od 18. listopada do 6. studenoga 2010. godine pod vodstvom djelatnika Hrvatskog restauratorskog zavoda.² Iskopana je sonda u obliku slova L, smještena između južnog zida crkve i zapadnog zida zvonika. Sonda je od zidova crkve odmaknuta oko 1,5 metar, a zbog toga da se ne bi

* Ovaj rad posvećujem prerano preminulom kolegi Tihomiru Percanu (1982–2020), voditelju arheoloških istraživanja groblja oko crkve Presvetog Trojstva u Visokom

¹ Lelja Dobronić, *Kalnički plemenitaši* (Križevci: Matica hrvatska Križevci, 1998), str. 49.

² Voditelj istraživanja bio je Tihomir Percan, zamjenik voditelja Josip Višnjić, a u istraživanjima su sudjelovale diplomirane arheologinje Maja Grgurić i Katarina Jerbić. Strojni i ručni iskop te ostale pomoćne radove prilikom istraživanja vršili su radnici tvrtke Havočić-gradnja. Na prikupljenu ljudskom osteološkom materijalu obavljene su antropološke analize, a prostor istraživanja snimljen je pomoću 3D skenera.

Slika 1. Visoko, crkva Presvetog Trojstva.

Preuzeto iz: Ljiljana Nikolajević, »Prilog dokumentaciji o gotičkoj sakralnoj arhitekturi u sjevernoj Hrvatskoj«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, brojevi 1–2 (Zagreb, 1972), str. 116–120, na str. 119.

porematio drenažni iskop iz 2004. godine i da se ne bi narušila statika crkve. Južni dio dvorišta crkve podijeljen je na dva sektora: zapadni dio označen je kao Sektor I, a istočni kao Sektor II. Sektori su dodatno podijeljeni na kvadrante dimenzija 5 x 5 metara. Ukupno je istražena površina od 83,25 m².

U kvadrantima B1, B2, B3, C2 i C3 nađeno je ukupno 14 grobova. Među istraženim grobnim cjelinama prednjače ukopi muškaraca (58.33%), potom slijede ukopi žena (33.33%), a pronađen je tek jedan ukop djeteta (8.33%). Prosječna doživljena starost kod muškaraca visoka je za arheološke populacije srednjega i novoga

vijeka, pa tako muškarci u istraženim grobnim cjelinama imaju prosječnu doživljenu dob od 45,5 godina.³ Kod ženske populacije imamo drugačiju sliku: žene žive nešto kraće od uobičajenih vrijednosti arheoloških populacija. Prosječna doživljena starost kod ženske populacije iznosi 37,5 godina.

Grobovi

Grob 1: nalazio se u kvadrantu B3, orijentiran istok-zapad, a kosti pokojnika bile su gotovo u potpunosti očuvane. U zapuni groba nađena su ukupno 32 posebna

³ Kod odraslih osoba na Žumberku zabilježena je najveća smrtnost između 30. i 45. godine života, što je zajedničko još nekim kasno-srednjovjekovnim/novovjekovnim populacijama s područja današnje kontinentalne Hrvatske: u Virju je prosječna doživljena starost bila oko 38, dok je u Torčecu iznosila oko 40 godina. Vidi u: Željka Bedić, »Antropološka analiza kosturnih ostataka«, u: Ana Azinović Bebek (urednica), *Tih svjedoci vjere, baštine i raskoši. Konzervatorsko-restauratorski radovi: Crkva sv. Nikole biskupa u Žumberku* (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2017), str. 66–71, na str. 68.

nalaza, od toga 12 sferičnih dugmadi, 7 pločastih dugmadi, 5 kukica, 5 ušica, 1 kopča te nekoliko fragmentiranih dugmeta.

Grob 2: nalazio se na prijelazu između kvadranta B2 i C2, orijentiran sjeveroistok-jugozapad, a očuvane su samo kosti nogu i djelomično zdjelice. U zapuni groba nađeno je ukupno 12 posebnih nalaza, od toga 8 staklenih malih zrna, 1 veće stakleno zrno, 1 drveno zrno (dijelovi krunice), 1 fragmentirana ušica, 1 brončana medaljica.

Grob 3: nalazio se u kvadrantu B1, orijentiran istok-zapad, bez nalaza.

Grob 4: nalazio se u kvadrantu B1, orijentiran istok-zapad, bez nalaza.

Grob 5: nalazio se u kvadrantu B2, orijentiran istok-zapad, jako loše očuvan, bez nalaza. U zapuni groba nađeno je jedno stakleno zrno.

Grob 6: nalazio se u kvadrantu C3. Pokojnik je orijentiran sjeveroistok-jugozapad, a očuvane su samo kosti nogu. Ostatak tijela ulazi pod sjeverni profil sonde. U zapuni groba nađeno je ukupno 19 posebnih nalaza, od toga 1 brončana igla, 1 brončana medaljica, 2 kopče, 2 ulomka pletiva, 13 kukica.

Grob 7: nalazio se u kvadrantu B1, orijentiran istok-zapad, dobro očuvan, bez nalaza.

Grob 8: nalazio se u kvadrantu B1, orijentiran sjeverjug, dobro očuvan. U zapuni groba nađeno je stakleno zrno i brončana medaljica.

Grob 9: nalazio se u kvadrantu B1, orijentiran sjeverozapad-jugoistok. Očuvane su samo noge. Ostatak tijela ulazi u jugozapadni kut profila sonde, bez nalaza.

Grob 10: nalazio se u kvadrantu B, orijentiran istok-zapad, dobro očuvan. U zapuni su nađene brončana medaljica i brončana fragmentirana pločica.

Grob 11: nalazio se u kvadrantu C3, orijentiran sjeverjug. Očuvan samo torzo, bez lubanje, a ostatak tijela ulazi pod sjeverni profil sonde. U zapuni groba nađena je 1 pojasna kopča, 4 praporasta dugmeta i 3 zrna.

Grob 12: nalazio se u kvadrantu B3, orijentiran istok-zapad, bez nalaza.

Grob 13: nalazio se u kvadrantu B3, orijentiran istok-zapad, bez nalaza.

Grob 14: nalazio se u kvadrantu B3, orijentiran istok-zapad, bez nalaza.

Nalazi u grobovima

Od 14 istraženih grobova, njih točno polovica (grobovi 1, 2, 5, 6, 8, 10, 11) imali su nalaze, dok ih preostala polovica (grobovi 3, 4, 7, 9, 12, 13, 14) nije imala. Budu-

ći da je istražena vrlo mala površina groblja, ne mogu se učiniti vjerodostojne statističke analize, no može se pretpostaviti da je distribucija nalaza među grobovima uobičajena za novovjekovno razdoblje, kada se pokojnici sahranjuju u svojim »boljim« odjelima i uz svoje nabožne predmete (od 7 grobova s nalazima, njih 5 sadrži nabožne predmete, a 4 funkcionalne predmete). Nalazi u grobovima tako se uglavnom mogu podijeliti u dvije grupe: funkcionalne predmete, koji se vežu uz svakodnevni život (novac, prstenje, kopčice, dugmad, pribadače, pređice i pločice) i devocionalije ili predmete koji se vežu uz novovjekovnu pobožnost (brevari, križevi i medaljice). Grobovi koji su antropološkom analizom determinirani kao ženski (grobovi 4, 7, 9) nemaju nalaze, osim groba 10, u kojem je pokojnica sahranjena s medaljicom i ukrasnom pločicom češlja za punđu. Svi ostali nalazi, bilo funkcionalni predmeti bilo devocionalije, nalaze se u grobovima s muškim pokojnicima. Ovdje su obrađeni nalazi iz grobova, kao i nalazi iz konteksta groblja (nisu pronađeni u grobovima).

Novac

U kontekstu groblja nađena su dva novca kovana u Grazu: 6 krajcar Leopolda I. iz 1675. godine (vidi Katalog: Tabla 1, slika 1) i 1/2 krajcar Josipa II. iz 1791. godine (vidi Katalog: Tabla 1, slika 2). Te kovanice potvrđuju korištenja groblja u razdoblju njihove emisije (17. i 18. stoljeće).

Prstenje

Dva prstena nađena u Visokom (PN 49 i 66) nisu očuvana u cijelosti. Nedostaje im kruna. Prsten PN 66 (vidi Katalog: Tabla 1, slika 3) izrađen je od bronce lijevanjem. Sa strane ima po tri ispupčena pravokutna ukrasa na ringu. Završeci ringa prošireni su zato da bi mogli prihvatiti krunu. Prsten PN 49 (vidi Katalog: Tabla 1, slika 4) ima lagano proširene krajeve ringa koji su se spajali lemljenjem, nakon čega je na njih došla kruna. Ring je jednostavan, bez ukrasa, izrađen kovanjem brončanog lima. Nađen je zajedno s falangom na kojem je bio nošen. Slično prstenje nalazimo na nekoliko istraženih novovjekovnih grobalja (sv. Nikola biskup – Žumberak; sv. Marija Magdalena – Čazma; pavlinski samostan – Kamensko; sv. Juraj – Mateško Selo; crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije – Rijeka), a direktne analogije nalazimo u Žumberku.⁴ Obično se datiraju u 17. i 18. stoljeće ili zatvorenom cjelinom groblja.

⁴ Ana Azinović Bebek, »Novovjekovni nalazi u grobovima 17. i 18. stoljeća oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 42 (Zagreb, 2009), str. 463–488, na str. 488. Tabla 4, slike 13, 14, 15 i 21.

Kopčice za odjeću

Tijekom novoga vijeka uobičajena sredstva za kopčanje odjeće bili su dugmad i dvopetljaste kopčice: kukice i ušice (vidi Katalog: Tabla 1, slika 5). U kontinentalnoj Hrvatskoj poznate su kao *babe i dedeki*, a u Dalmaciji kao *ažulice (ažule, jažule)*. Napravljene su od metalne žice, najčešće brončane, a ponekad željezne. Približne su debljine 1,5–2 milimetra, dok im veličina varira, najčešće oko 11 x 6 milimetara. Radile su se tako da se žica navije oko okrugle palice i potom dodatno oblikuje kliještima. Te kopčice ili spone bile su zašivene na odjeću, a međusobno su se povezivale pomoću kukice i ušice. Pojava takvih kopčica povezuje se s korištenjem steznika i usko krojenom odjećom tijekom druge polovice 15. stoljeća, dok se tijekom 16. i 17. stoljeća njihova upotreba proširuje.⁵ Namjena im je bila različita, jer ih u grobovima nalazimo duž potkoljenica (za kopčanje bječvi ili nazuvaka) i bedrenih kostiju (za kopčanje hlača pumperica), u visini pojasa (za kopčanje pojasa), duž kralješnice (za kopčanje košulja), kao i uz vrat kostura (za kopčanje kragni košulja).⁶

Kopčice su nađene u grobu 1 (11 komada, PN 18–22, 44–48 i 50) i u grobu 6 (12 komada, PN 86–88, 91–94, 97 i 98) te van grobova u kontekstu groblja, vjerojatno dvije u fragmentima (PN 11). Kopčice iz groba 6 nedvojbeno su služile za kopčanje bječava ili nazuvaka, jer su od pokojnika očuvane samo noge.

Kopče za odjeću datiraju se obično zatvorenom cjelinom groba ili groblja, a zato što ih je nemoguće vremenski odrediti, kao i zato što traju tijekom čitava srednjega vijeka, pa gotovo do danas.⁷

Dugmad

Uobičajeni grobni nalazi sadrže i različite primjerke dugmadi, koji su sastavni dio odjeće pokojnika, pa istodobno imaju praktičnu i ukrasnu ulogu. U grobovima ih nalazimo od ranog srednjega vijeka⁸ pa do novoga vijeka, kojem pripadaju i ovdje obrađeni primjerci. Na ovom nalazištu nađeno je ukupno 28 dugmadi. Svi su rađeni od slitine kositra i olova. Dolaze u dva osnovna oblika: kuglasti, kojih ima 20 primjeraka (vidi Katalog: Tabla 1, slika 11) i kalotasti, kojih ima 8 primjeraka (vidi Katalog: Tabla 1, slika 6).

Kuglasti su šuplji, s ušicom za udijevanje na dnu i s manjom rupicom uz ušicu. Jednostavne su izrade i najčešće korišteni, a nalazimo ih i na drugim novovjekovnim grobljima, primjerice u sv. Martinu na Prozorju, crkvi sv. Marije Magdalene u Čazmi, crkvi sv. Nikole Biskupa u Žumberku, crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci, pavlinskom samostanu u Kamenskom i crkvi sv. Jurja u Mateškom Selu.⁹ Kalotasti također imaju ušicu za udijevanje na stražnjoj strani. Uvijek su u kombinaciji s kuglastim šupljim, a i njih nalazimo na već spomenutim lokalitetima.

Samo dvoje dugmadi nije nađeno u grobu (PN 63 i 79). Svi ostali nađeni su u grobu 1 (PN 12–17, 23, 24, 32–34, 36–42) i u grobu 11 (PN 109–114). U grobu 1 nađena je kombinirana kuglasta i kalotasta dugmad, dok je u grobu 11 nađena isključivo kuglasta dugmad. Pronađenu dugmad teško je kronološki odrediti: na ovom nalazištu može se datirati u 17. i 18. stoljeće.

⁵ Katja Predovnik, Marjana Dacar, Matevž Lavrinc, *Cerkev sv. Jerneja v Šentjerneju: arheološka izkopavanja v letih 1985 in 1986* (Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, 2008), str. 72.

⁶ Željko Demo, *Opatovina: tragovi povijesti izgubljene u sadašnjosti. Rezultati arheoloških iskopavanja pred crkvom svetog Franje u Zagrebu 2002. godine* (Zagreb: Arheološki muzej, 2007), str. 73.

⁷ Domagoj Perkić, *Kamensko. Elaborat sa zaštitnih arheoloških istraživanja 1999. – 2002.* (Karlovac: Konzervatorski odjel Karlovac, 2005), str. 47; Juraj Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 23 (Zagreb, 2006), str. 257–294, na str. 285.

⁸ Dušan Jelovina, *Starohrvatske nekropole: na području između rijeka Zrmanje i Cetine* (Split: Čakavski sabor, 1976), str. 113 i 114.

⁹ Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, str. 284; Ana Azinović Bebek, »Novovjekovni nalazi iz grobova kraj crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Sveticama«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, broj 43 (Zagreb 2010), str. 19–39, na str. 28; Ana Azinović Bebek; Andrej Janeš, »Kasnosrednjovjekovno i novovjekovno groblje uz crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci« / »The Late Medieval and Post Medieval Cemetery at the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Rijeka«, u: Nikolina Radić Štivić; Luka Bekić (urednici / redazione), *Pul Vele crkve. Arheološka istraživanja riječkog kasnosrednjovjekovnog i ranonovovjekovnog groblja / Pul Vele crkve. Archaeological Investigation of Rijeka's Late Medieval and Early Post Medieval Cemetery*, prijevod na talijanski i korektura: Danijela Bilić Rojnić, Gianna Fioranti - Franinović, Cinzia Boljun (Rijeka: Grad Rijeka u suradnji s Hrvatskim restauratorskim zavodom / Città di Fiume in collaborazione con l'Istituto Croato di Restauro, 2016) str. 39–334, na str. 114a, 115 i 116b; Domagoj Perkić, »Pavlinski samostan u Kamenskom kod Karlovca, nalazi iz grobova kasnog srednjeg i novog vijeka«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, broj 43 (Zagreb 2010), str. 227–288, na str. 245–246.

Pribadače

Promjenom tehnologije izrade vučene žice od 12. stoljeća, glava pribadači izrađivala se posebno te je postala manja. Od 14. stoljeća spominju se pribadače za učvršćivanje velova te ukrasa za glavu.¹⁰

Običaj povijanja pokojnika u ukopne povoje možemo pratiti od srednjega vijeka.¹¹ Ti su se povoji nakon umatanja šivali ili učvršćivali pribadačama. Teško je razlučiti jesu li pribadače dio ukrasa za glavu ili ukopnih pvoja. U tumačenju nam pomaže mjesto nalaza u grobu.

U grobu 14 i u grobu 6 nađene su pribadače s malom glavom. Pribadača iz groba 6 (vidi Katalog: Tabla 1, slika 8) ima profiliranu, okruglu glavu, a ona iz groba 14 (vidi Katalog: Tabla 1, slika 7) glatku, okruglu glavu neznatno većih dimenzija. Obje su izrađene od brončane žice. Vjerojatno su bile dio ukrasa za glavu, jer su uz nju i pronađene.

Pređice

U Visokom su nađene četiri pređice. Od toga su dvije (PN 74 i 84) u paru nađene u grobu 6 i predstavljaju ukrasne pređice kopči za cipele (vidi Katalog: Tabla 1, slike 9 i 10). Slične njima donosi i Ross Whitehead, koji ih datira u prvu polovinu 18. stoljeća.¹² Radi se o pravokutnim pređicama kopči za cipele ukrašenoga okvira, čija je srednja prečka propala. Prečke su izrađene od željeza. Ostaci jedne nađeni su uz pređicu PN 84. Pređice su izrađene od lijevane bronce. Ukrašen je izveden u obliku niza rombova. Takav tip kopči većih dimenzija karakterističan je za muške niske cipele rokoko razdoblja. Identičnu donosi Andrej Janeš, koju je pronašao na groblju oko crkve Pul Vele crkve u Rijeci.¹³

Pređica PN 106 nađena je u grobu 11, a *quasi* je pravokutnog oblika (vidi Katalog: Tabla 1, slika 12). Njezin unutarnji kvadrat ima lagano zaobljene kutove. Površina prečki ukrašena je urezima koji se radialno šire iz dva kuta pravokutnika. Vanjska prečka položena je koso i lučno je zaključena. Svi vanjski kutovi pravokutnika također su oblo zaključeni. Nedostaje joj trn. Rađena je od lijevane bronce. Slične takve pronalazi i Whitehead, koji ih datira između 1300. i 1650. godine.¹⁴

Pređica iz kvadranta C2 nađena je u kontekstu groblja (vidi Katalog: Tabla 1, slika 13). Sastoji se od pravokutnog okvira i valjka, a pomični trn je propao. Gornja i donja prečka ukrašene su s četiri urezane paralelne linije koje su postavljene u paru. Rađena je od lijevane bronce, dok je valjak načinjen od željeza. Slične pronalazi Željko Demo na Opatovini, kao i Milan Radić te Zvonko Bojčić u srednjovjekovnom gradu Ružica i Ross Whitehead, a datiraju ih u 15. i 16. stoljeće.¹⁵

Pločice s floralnim motivom

U grobu 10 nađena je brončana pločica s floralnim motivom u dva dijela (PN 107 i 108), a koja se sastoji iz dva dijela (vidi Katalog: Tabla 1, slike 14 i 15). Izrađena je u obliku propelera. Na sredini je vidljivo da je bila obuhvaćena nekim nedostajućim dijelom. Radi se o dršci češlja za punđu.¹⁶ Identična pločica (vidi Katalog: Tabla 1, slika 16) nađena je i u kontekstu groblja (PN 77). Sličnu pločicu donosi monografija o istraživanjima crkve u Kranju, no naziva je okovom.¹⁷ Ta pločica na svojim krajevima ima i dvije rupice.

¹⁰ Geoff Egan and Frances Pritchard, *Dress Accessoires 1150–1450. Medieval Finds from Excavation in London* (London: Museum of London, 2008), str. 297.

¹¹ Roberta Gilchrist and Barney Sloane, *Requiem. The Medieval Monastic Cemetery in Britain* (London: Museum of London Archaeology Service, 2005), str. 110.

¹² Ross Whitehead, *Buckles 1250-1800* (Essex: Greenlight Publishing, 1996), brojevi 15, 16, 652 i 743.

¹³ Azinović Bebek; Andrej Janeš, »Kasnosrednjovjekovno i novovjekovno groblje uz crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci« / »The Late Medieval and Post Medieval Cemetery at the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Rijeka«, str. 246, tabla 28, slika 8.

¹⁴ Whitehead, *Buckles 1250-1800*, str. 128, 146 i 147.

¹⁵ Demo, *Opatovina: tragovi povijesti izgrađene u sadašnjosti. Rezultati arheoloških iskopavanja pred crkvom svetog Franje u Zagrebu 2002. godine*, kb16.7; Milan Radić; Zvonko Bojčić, *Srednjovjekovni grad Ružica* (Osijek: Muzej Slavonije, 2004), str. 89; Whitehead, *Buckles 1250-1800*, broj 128.

¹⁶ Erika Simonyi, »Középkori és kora újkorai templom és temető Felsőszolca-Nagyszilváson«, *Opuscula Hungarica* 6 (Budapest, 2005), str. 305–314, na str. 312, fig. 7.1.

¹⁷ Andrej Pleterski (urednik / editor); Benjamin Štular, Mateja Belak (področna urednika / subeditors), *Arheološka raziskovanja grobov najdišča Župna cerkev v Kranju med letoma 1972 in 2010 / Archaeological Investigation of Graves from Župna cerkev site in Kranj between 1972 and 2010. Grobišče Župna cerkev v Kranju 2 / Cemetery Župna cerkev in Kranj 2* (Ljubljana: ZRC SAZU / Institut za arheologijo / Založba ZRC, 2017), str. 397.

Brevar

Brevari (lat. *littera brevis*; njem. *Brevel* – kratko pismo) su kutijice koje u sebi sadrže razne zazive i blagoslove: tekstove iz *Biblije* i molitvenika. Najčešće su izrađeni od kože, metala (bronca, srebro, kositar), drva, kartona ili brokata. Mogu biti ovalni, okrugli, kvadratni i u obliku križa. Obično su veličine 5 x 7 centimetara, a savinuti papir veličine je 14,5 x 20 centimetara. Kada se papir presavije četiri puta, tvori pravokutnik veličine 5 x 7 centimetara.¹⁸ Brevari su uvijek bili čvrsto zatvoreni, a osobi koja ih je nosila nije bio poznat sadržaj njihove unutrašnjosti.¹⁹ Služili su kao zaštita protiv raznih opasnosti: protiv nevremena, vještica i demona. Nije poznato jesu li postojale neke »specijalizirane« zaštite, već se smatra da su bili univerzalna zaštita protiv svih štetnih utjecaja koje mogu zadesiti čovjeka u svakodnevnu životu. Često ih se smatra vrstom »kućne« ili »putne« ljekarne tipične za narodnu medicinu, koja rado miješa religioznost, travarstvo i magiju.²⁰ U brevare su se ponekad stavljale i osušene ljekovite trave, crvene trakice (u narodnom vjerovanju crvena boja štiti, jer odvraća poglede vještica i demona) te komadići drva ili poludragog kamenja.²¹ Manfred Brauneck i Clemens Böhne brevare datiraju u tridesete godine 18. stoljeća te prema ujednačenim motivima, ukrasima i načinu izrade pretpostavljaju da su izrađeni u nekom bavarskom franjevačkom samostanu.²²

Brevar se nosio na razne načine. Najčešće u kožnoj, brokatnoj, svilenoj ili platnenoj vrećici, a ponekad je bio ušiven u odjeću ili se nalazio u metalnim kutijicama koje su se nosile oko vrata, ruke ili ispod ramena. Često su se stavljali djeci u kolijevke.²³

Brevar iz Visokog nađen je u kvadrantu B2/C2 (vidi Katalog: Tabla 1, slika 17). Veličine stranice su oko 35 x

35 milimetara. Na stranicama je ostao zalijepljeni papir s blagoslovima i zazivima, pri čemu na tom papiru nije moguće pročitati tekst, nego tek pokoju riječ. Stranice su bile zatvorene brončanim limom U-profila. Na vanjskoj strani jedne stranice nalazi se prikaz sv. Benedikta u redovničkoj haljini sa štapom, s križem u lijevoj ruci i knjigom u desnoj ruci. Desno dolje je biskupska kapa, a lijevo gavran. Natpis je sljedeći: *CRVX SP BENEDICT*. Takav prikaz sv. Benedikta tipičan je za 18. stoljeće. Na drugoj stranici je natpis *IHS* u centralno postavljenoj kružnici.

Križ

Križ PN 27 pripada grupi jednostavnih latinskih križeva s trolisnim završecima greda²⁴ (vidi Katalog: Tabla 1, slika 18). U križevima latinskog oblika vodoravna greda siječe okomitu na gornjoj trećini. Takvi križevi najčešće imaju prikaz raskršćenog Krista samo na licu, dok je naličje bez ukrasa. Imaju rupicu na patibulumu za karičice. Reljefni raspeti Krist obično ima ravne noge i ruke lagano podignute prema gore. Titulus je uglavnom nečitak, a lubanja s prekrštenim kostima naglašeno stilizirana. Veličine im variraju od 32 x 14 do 45 x 26 milimetara. Ti križevi vjerojatno su dio masovne produkcije, budući da ih često nalazimo u grobovima iz 17. i 18. stoljeća, pa možemo pretpostaviti neku lokalnu radionicu. Nošeni su uz krunice, a izrađeni su od lijevane bronce. Strana i domaća literatura datira ih u 17. i 18. stoljeće.²⁵ Direktna analogije vrlo je teško povlačiti, jer je svaki primjerak po nečem manjkav: ili je jako potrošen ili je loše izrađen ili se križevi međusobno razlikuju u vrlo sitnim detaljima koji su možda povezani sa završnom

¹⁸ Clemens Böhne, »Die süddeutschen Breveln«, u: Der Kommission für Bayerische Landesgeschichte bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften – Institut für Volkskunde (hrsg.), *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1966/67* (Volkach von Würzburg: Kommissionsverlag Karl Hart, 1967), str. 208–213, na str. 209.

¹⁹ Georg Kierdorf-Traut, *Volkskunst in Tirol. Alpenländische Kunsttradition zwischen zwei Kulturströmungen* (Bozen: Athesia, 1977), str. 14.

²⁰ Klaus Beitzl, *Volks Glaube. Zeugnisse religiöser Volkskunst*, mit 48 Farbtafeln (München: Hugendubel, 1983), str. 28.

²¹ Helfried Valentinitich und Ileana Schwarzkogler (hrsg.), *Hexen und Zauberer. Die große Verfolgung – ein europäisches Phänomen in der Steiermark* (Graz-Wien: Leykam, 1987), str. 80.

²² Böhne, »Die süddeutschen Breveln«, str. 208; Manfred Brauneck, *Religiöse Volkskunst. Votivgaben, Andachtsbilder, Hinterglas, Rosenkranz, Amulette* (Köln: DuMont, 1979), str. 300–301.

²³ Brauneck, *Religiöse Volkskunst. Votivgaben, Andachtsbilder, Hinterglas, Rosenkranz, Amulette*, str. 301.

²⁴ Ana Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, doktorski rad iz arheologije obranjen 29. veljače 2012. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Mentor: Krešimir Filipec. Doktorska disertacija nalazi se u Zbirci doktorata i magisterija Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturama DCD ZG-1308/13 i DCD ZG-1309/13 (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012), str. 182.

²⁵ Snježana Pavičić, *Križevi iz fundusa Hrvatskoga povijesnog muzeja*, katalog izložbe (Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1994), str. 79; Horst Adler (hrsg.), *Fundort Kloster. Archäologie im Klosterreich*, Katalog zur Ausstellung im Stift Altenburg, vom 1. Mai bis 1. November 2000, Bundesdenkmalamt, Abteilung für Bodendenkmale (Horn: Berger, 2000), str. 28.27, 28.29a, 28.30b; Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 27, 47, 60, 65 i 66; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht*

obradom nakon lijevanja. Svakako su česti i očito su bili omiljeni u puku, bilo zbog svoje jednostavnosti, bilo zbog, vjerojatno, prihvatljive cijene.

Medaljice

Prilikom arheoloških istraživanja oko crkve Presvetog Trojstva u Visokom pronađene su 24 medaljice (vidi Katalog: Table 2–4). Od toga su tri iz grobova, a preostale su posebni i slučajni nalazi u sektoru 1, kvadrantima B1, B2, B3, C1, C3 i B2/C2.

Na većini medaljica bilo je moguće identificirati prikaze. Ipak, na dvije od njih (PN 19, grob 1 i ulomak b iz B1) to nije bilo moguće. Identificirane medaljice mogu se podijeliti na svetačke (sv. Benedikt, Ignacije Lojola, Franjo Ksaverski, sv. Mihael, sv. Juraj), hodočasničke (Mariazell, Ettal, Trost), medaljice s prikazom Isusa i Marije te na ostale medaljice.

Svetačke medaljice

Medaljice sv. Benedikta najzastupljenije su s deset primjeraka (vidi Katalog: Tabla 2). Od toga je samo jedna iz groba (PN 73, grob 6. Vidi Katalog: Tabla 2, slika 19). Sedam je standardnih medaljica s prikazom sv. Benedikta: na njezinu licu prikazan je u redovničkoj haljini i sa štapom u ruci, a na naličju se nalazi Benediktov štit (vidi Katalog: Tabla 2, slike 19–25). Tri medaljice dolaze u kombinaciji sa Zaharijnim zazivom (vidi Katalog: Tabla 2, slike 26–29). Sveti Benedikt bio je omiljeni svetac zaštitnik u 17. i 18. stoljeću. Među ostalim, bio je zaštitnik od kuge, koja je u tada bila česta na prostoru

Hrvatske. U Europi kuga tijekom 17. stoljeća jenjava, no hrvatskim krajevima²⁶ opasnost od kuge i dalje prijete iz Osmanlijskog Carstva, tako da su se lazareti i sanitarni kordon počeli premještati s morske strane prema dalmatinskom zaleđu, a u kontinentalnom dijelu duž granica Vojne krajine.²⁷ Smatralo se da je kuga zapravo kazna za neposlušne vjernike, pa je svetac zaštitnik mogao imati utjecaja na Božju pomoć, makar i medaljicom.

Medaljice sv. Benedikta najčešće su medaljice iz 17. i 18. stoljeća u dosad istraženim grobljima kontinentalne Hrvatske. Nalazimo ih u raznim oblicima i kombinacijama. Sveti Benedikt je kao stariji bradati muškarac najčešće prikazivan na licu od kraja 16. do druge trećine 18. stoljeća, a tijekom 18. i 19. stoljeća kao mlađi muškarac bez brade.²⁸ Na naličju se obično nalazi štit sv. Benedikta. U narodu je prisutno vjerovanje da osim od kuge štiti i od, primjerice, čaranja, vještica, uroka i sotone te da pomaže u poboljšanju uroda i uzgoja stoke. Medaljica s njegovim likom stavljala se i u temelje kuća, zakopavala na polja i univerzalno štitila. U njemačkom govornom području nazivaju je i »Benediktov pfennig«.²⁹

Prikazi sv. Benedikta vrlo su tipizirani. Puna figura starca s bradom smještena je centralno. Sveti Benedikt je uvijek u dugoj redovničkoj halji, koja se najčešće prikazuje s bogatim naborima. Ponekad je ukrašena točkanim motivom (vidi Katalog: Tabla 2, slika 20). Kada je halja ukrašena takvim motivom, na naličju je tim motivom zapisano *C.S.P.B.* Široki rukavi prikazani su s trokutastim (vidi Katalog: Tabla 2, slika 22) ili oblim (vidi Katalog: Tabla 2, slika 21) završetkom. Sveti Benedikt u jednoj ruci drži štap koji završava križem (vidi

und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht (Bonn: Habelt, 2003), tabla 36, slika 3; Michaela Králiková, *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobc ze 17. – 19. století*, Rigorósní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 60 i 107; Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, str. 278; Ana Azinović Bebek, »Križevi u novovjekovnim grobovima župne crkve Sv. Marije Magdalene u Čazmi« / »Kreuze in den neuzeitlichen Gräbern der Pfarrkirche der hl. Maria Magdalena in Čazma«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 26 (Zagreb, 2009), str. 271–289, na str. 278 i na str. 288, tabla 4; Darko Knez, *Od zore do mraka. Križi iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / From Dawn till Dusk. Crosses in the Collection of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2010), str. 16; Perkić, »Pavlinski samostan u Kamenskom kod Karlovca, nalazi iz grobova kasnog srednjeg i novog vijeka«, str. 243; Domagoj Perkić, »Zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Duha u Mušaluku kod Ličkog Osika«, *Lička revija: časopis Ogranka Matice hrvatske u Gospiću* 14 (Gospić, 2015), str. 33–50, na str. 44b–45a; Domagoj Perkić, »Crkva sv. Jurja u Mateškom Selu: nalazi iz grobova kasnoga srednjeg i novog vijeka« / »The Church of St. George in Mateško selo: the finds from the graves from the Late Middle Ages and the Modern Age«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 34 (Zagreb, 2017), str. 185–225, na str. 206.

²⁶ Primjerice, Zagreb i veliki dio Hrvatske zahvatila je 1599. godine epidemija kuge.

²⁷ Tatjana Buklijaš, »Kuga: nastajanje identiteta bolesti«, *Hrvatska revija: časopis Matice hrvatske* 2/2 (Zagreb, 2002), str. 90–94. Isti članak dostupan je i na: <https://www.matica.hr/hr/326/kuga-nastajanje-identiteta-bolesti-20909/> (pristup 6. listopada 2021. godine).

²⁸ Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht*, str. 231.

²⁹ Brauneck, *Religiöse Volkskunst. Votivgaben, Andachtsbilder, Hinterglas, Rosenkranz, Amulette*, str. 295.

Katalog: Tabla 2, slike 19–23) ili biskupskom oznakom (vidi Katalog: Tabla 2, slike 24 i 26). Križ se različito prikazuje. Grede mogu biti ravne ili izvučene, a sijeku se na gornjoj trećini ili na polovini. U drugoj ruci drži kalež s otrovom iznad kojega je zmija. To je simboličan prikaz legende prema kojoj je uz Božju pomoć osujetio pokušaj trovanja. Kalež je obično u obliku konusa ili valjka, s ukrasom u obliku više okruglih ispupčenja ili valovnica. Zmija je uvijek iznad kaleža. Svetokrug je u obliku radijalnih zraka iza glave ili u obliku kružnice oko glave.

Prikaz štita sv. Benedikta najčešći je na naličju medaljica. Taj štiti sastoji se od slova napisanih oko križa (*C.S.P.B.*), u križu (*C.S.S.M.L. N.D.S.M.D.*) te u traci oko križa (*I.H.S.V.R.S.N.S.M.V.S.M.Q.L.I.V.B.*).³⁰ Traka redovito prati oblik križa, a može biti obla, vitičasta, romboidna ili osmerokutna. Križ s natpisom obično je omeđen jednom ili dvjema linijama s gredama izvučenima prema van.

Medaljice sv. Benedikta koje imaju i Zaharijin zaziv prikazom se ne razlikuju od ostalih. Sveti Benedikt je standardnog prikaza i atributa, samo se natpis Zaharijinog zaziva različito prikazuje. Ponekad je smješten u traci oko prikaza, na licu ili naličju, ponekad je smješten u kartuši koja pokriva donji dio prikaza sv. Benedikta, a ponekad je kompletno lice ili naličje medaljice ispisano slovima Zaharijina zaziva. Sve obrađene medaljice sv. Benedikta su ovalne, a izrađene su kovanjem brončanog lima.

S obzirom na natpis na licu medaljica, izdvajaju se dvije skupine. Jednu čine medaljice s natpisom *S BENEDICTE ORA PRO NOBIS*, kojih je dva primjerka (vidi Katalog: Tabla 2, slike 23 i 24), a drugu one s natpisom *CRVX S PATRI BENEDICTI*, kojih je šest primjerka (vidi Katalog: Tabla 2, slike 19–22, 25 i 26).

U posebnu skupinu spadaju medaljice s prikazom Zaharijina zaziva, a kojih je tri primjerka (vidi Katalog: Tabla 2, slike 26–28). Taj zaziv često se veže uz štiti sv. Benedikta. Zaharijin zaziv ili blagoslov pripisuje se raznim osobama toga imena. Najčešće se spominje papa Zaharija (714–752). Dokazano je da se taj natpis na medaljicama počinje javljati sredinom 17. stoljeća. Najčešće je u obliku kartuše, a svako slovo i križ donose

cjelovit odlomak iz evanđelja ili psalma.³¹ Namijenjen je obrani od kuge. Jedna medaljica (PN 14. Vidi Katalog: Tabla 2, slika 27) na licu ima slova Zaharijina zaziva u pet redova, dok druga (PN 11. Vidi Katalog: Tabla 2, slika 26) ima prikaz sv. Benedikta ispred kojega je u donjoj polovici kartuša sa Zaharijinim zazivom u pet redova. I ona ima natpis *CRVX S PATRI BENEDICTI*.

Medaljica PN 31 (vidi Katalog: Tabla 4, slika 37) pripada isusovačkim svetačkim medaljicama. Omiljeni isusovački sveci na medaljicama su sv. Franjo Ksaverski, sv. Ignacije Lojola i sv. Alojzije Gonzaga, a pojavljuju se i sv. Stanislav Kostka, sv. Franjo Borgia te sv. Ivan Franjo Regis. Najčešće su u kombinaciji sv. Ignacije Lojola i sv. Franjo Ksaverski, a takav prikaz ima i ova medaljica. Medaljice s prikazom isusovačkih svetaca relativno je jednostavno datirati. Obično nam je poznata godina njihove kanonizacije, koja tako postaje *terminus post quem*. Isusovci se uvijek prikazuju u isusovačkoj odori, često s plaštem i uvijek uz raspelo. Ignacije Lojola prikazuje se s knjigom Reda u ruci, a Franjo Ksaverski često kao misionar ili hodočasnik, dok je u 18. stoljeću omiljen prikaz umiranja sv. Franje, a kao što je to i prikazano na naličju medaljice PN 4 (vidi Katalog: Tabla 3, slika 30). Isusovci su poznati promicatelji pobožnosti medaljica i česti su prikazi isusovačkih svetaca. Osim što promiču pobožnosti kojih se drže u svojem Redu (štovanje srca Isusova, euharistije, misionarstva i hodočašća), tako promoviraju i svoj Red.

Medaljica PN 56a (vidi Katalog: Tabla 4, slika 39) na licu ima prikaz sv. Mihaela arkandela koji ubija zmaja, a na naličju prikaz sv. Jurja koji ubija zmaja. Ta medaljica dio je pobožnosti koju promiče bratovština sv. Mihaela. Pod bratovštinom (lat. *confraternitas, fraternitas*) se podrazumijeva društveno i religiozno udruživanje svjetovnjaka (laika) na staleškoj osnovi. Ciljevi udruživanja izrazito su religiozni i socijalni, jer poput današnjih sindikalnih udruženja nastoje odgovoriti na svakodnevne životne potrebe društva. Bratovštine se razvijaju u vrijeme aktivnog djelovanja laika u crkvenom životu, što se posebno očituje prilikom, primjerice, liturgijskih svečanosti, u javnim vjerskim manifestacijama (hodočašćima i procesijama), prilikom izbora biskupa i župnika, kao i u administraciji

³⁰ Benediktov štiti: oko greda križa: *C.S.P.B.* (*CruX Sancti Patris Benedicti / Križ sv. oca Benedikta*); u križu, patibulum: *C.S.S.M.L.* (*CruX Sacra sit mihi lux / Neka mi sv. križ bude svjetlo*); u križu, antena: *N.D.S.M.D.* (*Non draco sit mihi dux / Neka mi zmaj ne bude vođa*); u traci oko križa, daje oblik štita: *I.H.S.* (*Jesus hominum salvator*); *V.R.S.N.S.M.V.S.M.Q.L.I.V.B.* (*Vade retro satanas nunquam suade mihi vana sunt mala quae libas ipse venena bibas / Odlazi Sotono, ne savjetuj me ispraznostima, zlo je to što nudiš, sam pij svoj otrov*). Vidi u: Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, str. 73.

³¹ Zaharijin blagoslov sastoji se od ukupno 72 slova uz koja dolazi 12 križeva. Prema biblijsko-kabalističkom učenju, broj 72 simbolizira 72 Božja imena i oblika, a broj 12 mogao bi biti broj apostola. +Z+DIA+BIZ+SAB+Z+HGF+BFRS IHS MRA GM. Tri strelice u dnu natpisa simboliziraju tri zavjeta redovništva: siromaštvo, poslušnost i čistoću. Vidi u: Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, str. 73.

crkvenih dobara. Medaljice bratovštine sv. Mihaela na licu imaju prikaz sv. Mihaela, a na naličju križ bratovštine sv. Mihaela. Sveti Mihael prikazuje se kao krilati anđeo sa štitom i mačem, a ponekad sa štapom arkandela koji stoji nad zmijom ili zmajem, koji su personifikacija Sotone. Na nekim medaljicama Sotona je čak prikazan u ljudskom obliku pod Mihaelovim nogama. Često dolazi i u kombinaciji sa sv. Jurjem.

Medaljica PN 56b (vidi Katalog: Tabla 4, slika 40) na svojem licu ima prikaz sv. Jurja koji ubija zmaja (natpis: S GEOR). Na naličju je štit sv. Benedikta, a slova su teško čitljiva.

Hodočasničke medaljice

Od hodočasničkih mjesta identificirani su Mariazell (PN 4, 89, 102, B1. Vidi Katalog: Tabla 3, slike 29–31 i 34), Ettal (PN 83. Vidi Katalog: Tabla 3, slika 32) i Trost (PN 3. Vidi Katalog: Tabla 3, slika 33). Samo je medaljica iz Ettala nađena u grobu 8.

Pod hodočasničkim medaljicama podrazumijevamo medaljice koje predstavljaju spomen na pojedino hodočašće. Pretpostavka da su vlasnici tih medaljica stvarno bili na hodočašću nije dokaziva. Naime, hodoča-

sničku medaljicu vlasniku je mogao donijeti i netko blizak, a mogao ju je i kupiti kod putujućih trgovaca. U svakom slučaju, u novom vijeku hodočašće je kao način života bilo vrlo intenzivno. Hodočasničke medaljice obrađene u ovom radu uzete su kao mogući dokaz obavljenog hodočašća. Podatak o tome je li vlasnik bio na hodočašću ili je medaljicu dobio na dar, ne umanjuje njezinu hodočasničku atribuciju.

Hodočašća u marijanska svetišta postaju brojnija nakon 13. stoljeća. Najpoznatija su, primjerice, Loreto,³² kamo Hrvati hodočaste vrlo rado, te Assisi, Mariazell,³³ Einsiedeln i Čestohova.

Za razliku od srednjovjekovnih hodočašća, novovjekovna su bila kraća i ograničena na lokalna ili regionalna hodočasnička mjesta. Međutim, nakon analiziranja udaljenosti hodočasničkih mjesta, čini se da su hrvatski hodočasnici voljeli ići na vrlo udaljena i daleka putovanja: u prosjeku deset do dvadeset dana pješice u jednom smjeru.³⁴ Hodočascima iz Visokog je do Mariazella trebalo otprilike sedam dana u jednom smjeru, do Ettala petnaest, a do Maria Trosta otprilike četiri dana.

Ako analiziramo dosad objavljene nalaze medaljica, među hodočasničkim medaljicama najbrojnije su medaljice iz Mariazella i iz Loreta.³⁵ Prikaz je obično

³² Tijekom svibnja 1291. godine anđeli su prenijeli nazaretsku kućicu na Trsat. Nakon tri godine premjestili su je na osam mjeseci u Recanati, dok su je na kraju smjestili u Loreto. Detaljnije vidi u: Eduard Peričić, »Vijesti o najstarijim hrvatskim hodočašćima«, *Bogoslovska smotra* 54/4 (Zagreb, 1984), str. 550–552, na str. 552.

³³ Habsburgovci su Mariazell odabrali kao središte svojega štovanja Marije. Detaljnije vidi u: Wolfgang Gürtler, »Hodočašća Hrvata iz Gradišća u Mariazell«, *Etnološka istraživanja*, brojevi 12–13 (Zagreb, 2008), str. 171–179, na str. 172.

³⁴ Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, str. 32.

³⁵ Ivan Mirmik, »Trsatske medaljice«, *Dometi* 11–12 (Rijeka, 1992), str. 501–506, na str. 502a; Ivan Mirmik, »Umjetnost medalje u priobalnoj Hrvatskoj od 15. stoljeća do 1818.«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, broj 36 (Split, 1996), str. 361–381, na str. 370; Sanja Božek, »Arheološka istraživanja na groblju kod crkve sv. Stjepana u Brelima«, *Makarsko primorje* 3 (Makarska, 1997), str. 103–115; Željka Cetinić; Julijan Dobrinić, »Riječka proštenička medalja iz 1796. godine«, str. 129–132; Julijan Dobrinić, »Još jedna trsatska proštenička medalja iz 18. stoljeća«, str. 135–138, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 1998. Zbornik radova 2. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, Opatija 15.–17. listopada 1998. (Opatija: Dobrinić&Dobrinić, 2000); Julijan Dobrinić, *Riječke i trsatske zavjetne medalje, medaljice i medaljoni / Medaglie, medaglie e medaglioni ex voto di Fiume e Tersatto* (Rijeka: Dobrinić&Dobrinić / Fintrade&Tours, 2001); Julijan Dobrinić; Željka Cetinić, »Tipologija Riječkih i Trsatskih zavjetnih medaljica«, u: Julijan Dobrinić (gl. ur.), *INCC 2001. Zbornik radova 3. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 11.–14. listopada 2001. (Pula: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2002), str. 223–245; Ondina Krnjak, »Svetačke medaljice iz Brkača kod Motovuna«, *Histria Archaeologica: časopis Arheološkog muzeja Istre / Histria Archaeologica: Bulletin of the Archaeological Museum of Istra*, broj 35 (Pula, 2004), str. 111–143, na str. 128, 129, 130 i 131; Ana Azinović Bebek, »Hodočasnici iz Čazme u 17. i 18. stoljeću«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 40 (Zagreb, 2007), str. 391–405, na str. 392 i 399; Julijan Dobrinić, »Neobjavljeni primjerci riječkih i trsatskih zavjetnih medaljica«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 27–40; Onidna Krnjak, »Svetačke medaljice iz Arheološkog muzeja Istre u Puli«, u: Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, str. 139–153; Ondina Krnjak, *Svetačke medaljice: pobožna znamenja žiteljica samostana Sv. Teodora u Puli / Le medaglie devozionali: insegne religiose delle abitanti in convento di S. Teodoro a Pola* (Pula: Arheološki muzej Istre, 2010); Azinović Bebek, »Novovjekovni nalazi u grobovima 17. i 18. stoljeća oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku«, str. 481; Azinović Bebek, »Križevi u novovjekovnim grobovima župne crkve Sv. Marije Magdalene u Čazmi« / »Kreuze in den neuzeitlichen Gräbern der Pfarrkirche der hl. Maria Magdalena in Čazma«, str. 276; Azinović Bebek, »Novovjekovni nalazi iz grobova kraj crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Sveticama«, str. 27; Perkić, »Pavlinski samostan u Kamenskom kod Karlovca, nalazi iz grobova kasnog srednjeg i novog vijeka«, str. 241 i 242; Boris Mašić, »Hodočasničke medaljice iz Remeta«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 43 (Zagreb, 2010), str. 205–226, na str. 208, 210, 211 i 217; Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*; Perkić, »Zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Duha u Mušaluku kod Ličkog Osika«, str. 40b i 41a; Perkić, »Crkva sv. Jurja u Mateškom Selu: nalazi iz grobova kasnoga srednjeg i novog vijeka« / »The Church of St. George in Mateško selo: the finds from the graves from the Late Middle Ages and the Modern Ages«, str. 202a, 203, 204a, 205b i 212.

prepoznatljiv i bez natpisa: Bogorodica u zvonolikom plaštu s djetetom Isusom u desnom naručju stoji na oblaku, a krune je dva anđela. Od polovice 18. stoljeća Marija se ponekad prikazuje ispod baldahina. Uobičajeni natpis je *S MARIA CELL*, a od 18. stoljeća *Z - Maria Zell*. Najčešće kombinacije su sa svetom Obitelji ili sa svetim Ivanom Nepomukom, no nailazimo i na brojne druge svece i na različite prikaze.³⁶

U Visokom su nađene četiri medaljice iz Mariazella (PN 89, PN 102, PN 4 i B1). Medaljica s prikazom Mariazell / sv. Obitelj (PN 89. Vidi Katalog: Tabla 3, slika 31) rađena je kovanjem brončanog lima. Prikaz svete Obitelji čine Bogorodica, Isus i sveti Josip. Taj ikonografski motiv čest je od 16. stoljeća. Štovanje je pojačano od 17. stoljeća. Isus obično stoji u sredini i jednom ruku drži Mariju, a drugom Josipa, koji u ruci drži ljljan. Ponekad su iznad njih su i Duh Sveti u obliku golubice i Bog Otac na oblaku. Na licu je standardni prikaz Bogorodice iz Mariazella s djetetom Isusom u desnom naručju koju krune dva anđela.

Medaljica PN 102 (vidi Katalog: Tabla 3, slika 29) ima na licu prikaz sv. Marije u zvonoliku plaštu s djetetom Isusom u desnom naručju. Oboje imaju krune, pri čemu Mariju krune dva anđela. Ispod Marije u kartuši se nalazi štit sv. Benedikta. Lijevo od nje stoji sv. Benedikt, desno sv. Lambert, ispod kojih je zapisano *SB i SL*. Natpis na medaljici glasi: *SMARIA CELLENSIS*. Na naličju je scenska slika pobjede kod Beča 1683. godine. Opsada Beča trajala je od 14. srpnja do 12. rujna, a pobjedom Habsburgovaca zaustavljen je prodor Osmanlija u Europi. Na vrhu medaljice nalazi se prikaz sv. Trojstva uz sljedeći natpis: *SS TRI AS / REFGIVM VIENNIENSIVM*. Središnji prikaz odnosi se na opsadu Beča, a u donjem je odjeljku u četiri retka zapisano ovo: *VIENNA AVSTRIAE AB / OBSIDIONE TVRE: LI / BERATA. 12. SEPT: / 1683*.

Medaljica PN 4 (vidi Katalog: Tabla 3, slika 30) na licu ima standardan prikaz Bogorodice s djetetom Isusom u naručju, koju krune dva anđela, a uz natpis: *SMARIA (CELL)*. Na naličju je prikaz umiranja sv. Franje Ksaver-

skog. Medaljica B1 (vidi Katalog: Tabla 3, slika 34) na jednoj strani vjerojatno sadrži prikaz Mariazell, dok druga strana nije očuvana.

Medaljica iz Ettala (PN 83. Vidi Katalog: Tabla 3, slika 32) na svojem licu ima prikaz Bogorodice koja sjedi s djetetom Isusom u lijevom naručju. Na naličju je prikaz sv. Benedikta u profilu, koji pokazuje na knjigu Reda, a koju mu pridržava anđeo. Ettal je bavarsko hodočasničko mjesto koje svoj vrhunac doživljava tijekom prve polovice 18. stoljeća.

Medaljica iz Maria Trosta (PN 3. Vidi Katalog: Tabla 3, slika 33) na licu ima prikaz Bogorodice s djetetom Isusom, a na naličju je vjerojatno prikaz sv. Pavla Pustinjaka koji kleči pred križem dok mu gavran donosi jelo. Maria Trost je pavlinski samostan koji je vrhunac hodočasničke aktivnosti dostigao tijekom 18. stoljeća. Rado ga posjećuju Austrijanci, Mađari i Hrvati. Vjernici obilaze zavjetni kip Bogorodice u zvonoliku plaštu s djetetom Isusom u lijevom naručju. Na prvi pogled prikaz nalikuje Mariji iz Mariazella, ali razlikuje se po tome što Marija iz Maria Trosta drži dijete Isusa u lijevom naručju, a i krune su prikazane ponešto drugačije. Ipak najbolje se određuju natpisom koji obično glasi *MARIA TROST*.

Medaljice s prikazom Isusa i Marije

Medaljica PN 101 (vidi Katalog: Tabla 4, slika 41) na svojem licu ima prikaz Isusa u profilu, a na naličju prikaz Marije u profilu. Na medaljicama se oboje najčešće prikazuju portretno u profilu, s potpisom ili bez njega. Medaljice bez natpisa uvijek na licu imaju prikaz Krista u lijevom ili desnom profilu, sa svetokrugom, ponekad s trnovom krunom i plaštem. Reljef je vrlo fino izrađen, posebice uvojci kose. Marija se također prikazuje u lijevom ili desnom profilu, sa svetokrugom. Ponekad ima veo ili plašt, a ponekad oboje. Taj tipizirani prikaz uvijek je lako prepoznati, čak i onda kada na medaljici nema natpisa koji bi pojasnio o čijim se prikazima radi. U stranoj i domaćoj literaturi relativno su česte.³⁷ Nailazimo ih u svim oblicima i uglavnom su lijevane.

³⁶ Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, str. 118

³⁷ Busso Peus, *Wallfahrtsmedaillen des Deutschen Sprachgebiets*, Katalog 306 (Frankfurt, 1982), str. 228 i 230; Georg Malin / Werner-Konrad Jaggi, »Devotionalien aus den Grabungen auf dem Kirchhügel von Bendern 1969–1971«, *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein* 87 (Vaduz: Im Selbstverlag des Vereins, 1987), str. 249–273, na str. 270, Tafel VI/32; Sanja Božek, Ana Kunac, *Dva stoljeća arheologije na makarskom primorju*, (Makarska: Gradski muzej Makarska, 1998), str. 202; Krnjak, »Svetačke medaljice iz Brkača kod Motovuna«, str. 133; Adler (hrsg.), *Fundort Kloster. Archäologie im Klösterreich*, str. 28.35, 28.36; Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms*, str. 25, 60 i 61; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 126, 127, 155, 156 i 159; Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht*, str. 274; Králiková, *Devocionalie jako předměty zbožnosti v hrobez ze 17. – 19. století*, str. 46, slika 37a; Karl-Heinz Steinmann, *Pilgerzeichen und Wallfahrtsmedaillen. Das Bestimmungsbuch* (Remshalden: Pressel, 2010), str. 63 i 112.

Ostale medaljice

Medaljica PN 90 (vidi Katalog: Tabla 4, slika 38) na licu ima prikaz sv. Marije i sv. Ivana pod križem. Taj prikaz dio je štovanja žalosnih otajstava pobožnosti krunice. Centralno je prikaz Krista na raspelu, desno od njega pod križem stoji Marija, lijevo njegov omiljeni učenik sv. Ivan, a natpis na medaljici glasi: *PASSIO CHRISTI CONFORTA ME* (*Muko Kristova, utješi me*). Na naličju te medaljice prikaz je profila sv. Pija V (1504–1572) uz sljedeći natpis: *S PIVS V PON M*. Sv. Papa Pio V bio je dominikanac, osobiti štovatelj pobožnosti krunice.

Medaljica PN 30 (vidi Katalog: Tabla 4, slika 42) osobita je zbog načina izrade. Sastojala se od medaljice od brončanog lima koja ima centralni natpis *IHS* te je sekundarno bušena na gornjoj trećini na rubovima. Uz nju je nađen i dio medaljice od kositra, dva komadića kože i djelomično očuvani okov, koji prati oblik medaljice od brončanog lima.³⁸ Dvije medaljice (PN 19, grob 1. Vidi Katalog: Tabla 3, slika 36; ulomak iz B1. Vidi Katalog: Tabla 3, slika 35) očuvani su djelomično, zbog čega nije moguće pročitati njihov prikaz.

2. Zaključak

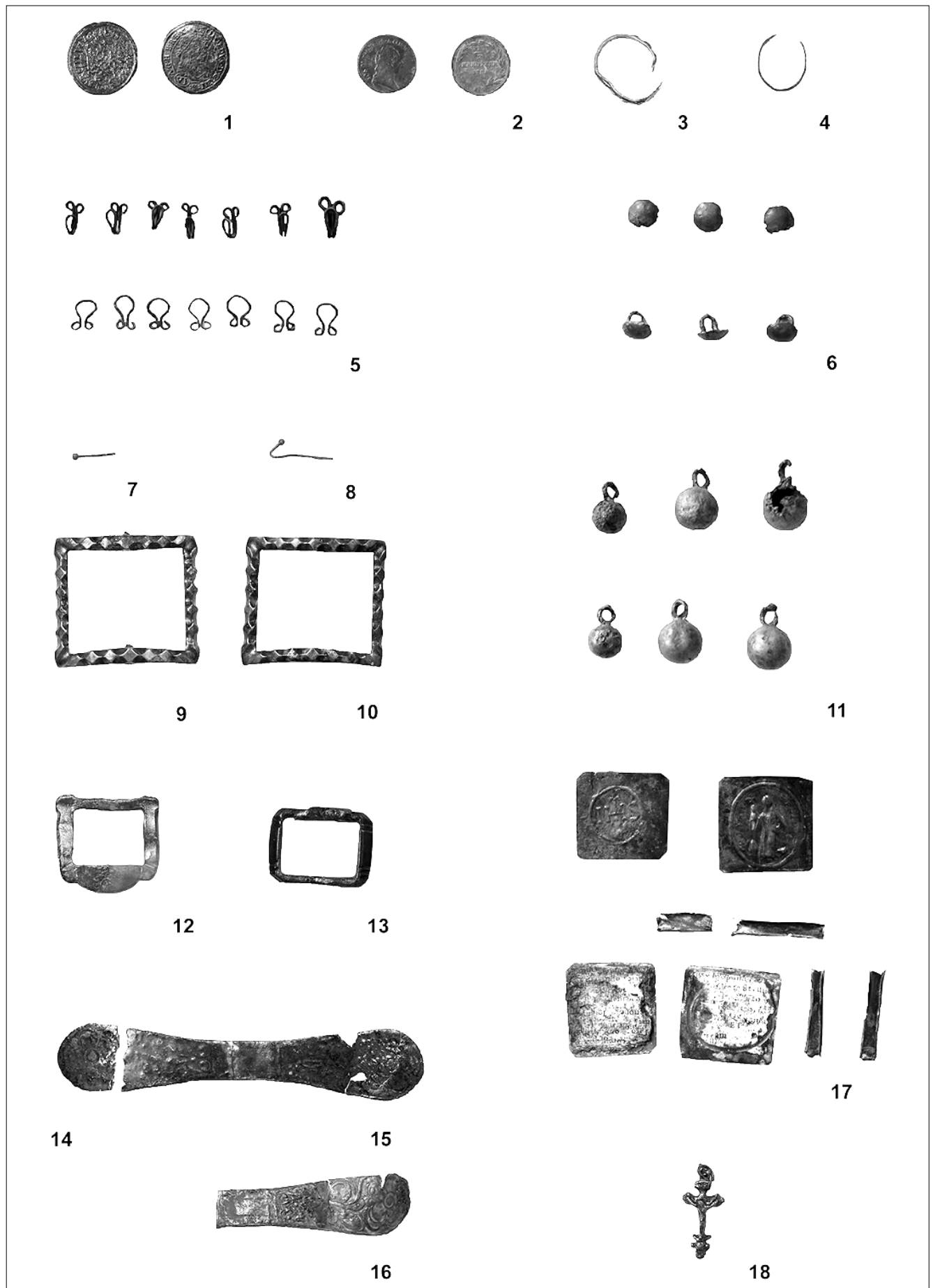
Nakon dovršena terenskog dijela arheoloških istraživanja oko crkve Presvetog Trojstva u Visokom, definirano je groblje koje je postojalo tijekom ranoga novoga vijeka. Osim sloja samoga groblja, to jest ukopa grobova, i ostali istraživani slojevi ukazuju na aktivnosti koje su se tijekom vremena odvijale na tom položaju. Određena su dva važna sloja za egzistenciju groblja: onaj koji vjerojatno pripada vremenu uređenja okoliša crkve nakon napuštanja groblja (poslije šezdesetih godina 19. stoljeća) i onaj koji vjerojatno pripada vremenu uređivanja groblja, koje se, sudeći prema pronađenu pokretnom arheološkom materijalu, moralo dogoditi tijekom 16. stoljeća. Kasnijim ukopavanjima uništavan je veliki dio grobnih cjelina te su posvuda pronalažene dislocirane kosti. Moguće je i to da dio istraženih grobova pripada starijem periodu, a s obzirom na mnogobrojna prekopavanja i uređenja prostora.

Distribucija nalaza među grobovima uobičajena je za novovjekovno razdoblje. Analiziranjem medaljica i nabožnih predmeta pronađenih u Visokom možemo zaključiti da su vjernici u potpunosti prihvatili post-Tridentsku pobožnost i pobožne običaje toga vremena. Odlazili su na hodočašća u najvažnije hodočasničke centre srednje Europe, ponajprije u Mariazell, i štovali sv. Benedikta,

omiljenog europskog sveca te zaštitnika od kuge, kao i isusovce, red koji promiče post-Tridentsku pobožnost. Sahranjuju se prema običaju svojega vremena u odjeći, koju funkcionalno zatvaraju dugmadima, kopčicama ili predicama, zajedno s nabožnim i ukrasnim predmetima. Ostaci čavala sugeriraju na to da su uglavnom sahranjeni u sanducima, ponekad u mrtvačkom platnu, ne poštujući previše ukopna mjesta, što je pokazatelj da grobovi nisu bili obilježeni. Grobovi koji su antropološkom analizom determinirani kao ženski, nemaju nalaze, osim u slučaju jednog groba, u kojem je pokojnica sahranjena s medaljicom i ukrasnom pločicom češlja za punđu. Svi ostali nalazi, bilo funkcionalni predmeti bilo devocionalije, nađeni su u grobovima muških pokojnika. Budući da je taj broj premalen za donošenje zaključaka o običajima čitave populacije, ne možemo tvrditi da su muškarci u Visokom u većoj mjeri od žena pratili modu u odijevanju i pobožne običaje onoga vremena. Treba, naime, istražiti veći dio groblja.

³⁸ Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, str. 160.

Tabla 1

3. Katalog

Tabla 1

1. Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 014, PN 105
Ag. 24mm. 6 krajcar
Av: LEOPOLDUS·D·G·R·I·S·A·G·H·B·REX
Okrunjeno poprsje kralja koji gleda nadesno, na dnu VI kao oznaka vrijednosti kovanice
Rv: ARCHID·A·DVX·BVR·STYRIA·E·1675
Carski dvoglavi orao, na vrhu IAN kao oznaka kovača (Johann Anton Nowak)
2. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 014
Ag. 23 mm. Krajcar.
Av: •½•
1791
KREUTZER
Rv: IOS·II·D·G·R·I·S·A·GE·HV·BO·REX·A·A·
Glava okrenuta nadesno.
3. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2, SJ 014, PN 66
Ring prstena s lagano proširenim krajevima, kruna nije očuvana, ukrasi u obliku pravokutnih ispupčenja na ringu, Ø cca 23 mm, lijevana bronca.
4. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 028, PN 49
Ring prstena s lagano proširenim krajevima, kruna nije očuvana, Ø cca 20mm, brončani lim.
5. Izbor iz nalaza kopčica za odjeću
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 94, grob 6
Dvopetljasta ušica za odjeću. duž. 14 mm, šir. 6 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 97, grob 6
Djelomično očuvani par dvopetljastih ušica za odjeću. duž. 10 mm, šir. 5 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 88, grob 6
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 13 mm, šir. 7 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 99, grob 6
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 14 mm, šir. 9 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 100, grob 6
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 15 mm, šir. 9 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 85, grob 6
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 12 mm, šir. 5 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 92, grob 6
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 13 mm, šir. 6 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 93, grob 6
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 11 mm, šir. 6 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 86, grob 6
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 11 mm, šir. 6 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 91, grob 6
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 11 mm, šir. 8 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 87, grob 6
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 11 mm, šir. 6 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 98, grob 6
Djelomično sačuvana brončana dvopetljasta kukica za odjeću.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 19, grob 1
Dvopetljasta ušica za odjeću. duž. 12 mm, šir. 8 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 45, grob 1
Dvopetljasta ušica za odjeću. duž. 12,6 mm, šir. 9,6 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 46, grob 1
Dvopetljasta ušica za odjeću. duž. 12 mm, šir. 7,7 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 18, grob 1
Dvopetljasta ušica za odjeću. duž. 12 mm, šir. 7,8 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 20, grob 1
Dvopetljasta ušica za odjeću. duž. 11 mm, šir. 8 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 47, grob 1
Dvopetljasta ušica za odjeću. duž. 12,8 mm, šir. 7,7 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 48, grob 1
Dvopetljasta ušica za odjeću. duž. 12 mm, šir. 8,7 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 50, grob 1
Oštećena dvopetljasta ušica za odjeću. duž. 11 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 44, grob 1
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 12 mm, šir. 8,2 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 21, grob 1
Brončana dvopetljasta kukica za odjeću, duž. 16,4 mm, šir. 10,4 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 21, grob 1
Oštećena brončana dvopetljasta kukica za odjeću.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B2/B3, SJ 023, PN 11
Ulomci brončane dvopetljasta kukice i ušice za odjeću.
6. Izbor iz nalaza kalotaste dugmadi
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 23, grob 1
Olovno lijevano kalotasto dugme na koji je pričvršćena ušica. ø 12 mm, dužina ušice 8,4 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 38, grob 1
Olovno lijevano kalotasto dugme na koji je pričvršćena ušica. ø 11,4 mm, dužina ušice 8 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 24, grob 1
Olovno lijevano kalotasto dugme na koji je pričvršćena ušica. ø 11,6 mm, dužina ušice 7 mm.

- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 39, grob 1
Djelomično očuvani olovno lijevano kalotasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 11,8 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 40, grob 1
Djelomično očuvani olovno lijevano kalotasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 11,5 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 41, grob 1
Djelomično očuvani olovno lijevano kalotasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 12 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 43, grob 1
Djelomično očuvani olovno lijevano kalotasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 11 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 015, PN 42
Olovno lijevano kalotasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 12 mm. Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, sj 055,
PN 114, grob 11
Olovno lijevano kalotasto dugme. \varnothing 8,5 mm, duži na ušice 5,5 mm .
7. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 033, PN 64, grob 14
Djelomično sačuvana brončana pribadača okrugle glave. duž. 1,5 cm, \varnothing glave 2,6 mm.
8. Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 72, grob 6
Djelomično sačuvana brončana pribadača okrugle glave. Tijelo savijeno, duž. 2,9 cm, \varnothing glave 2,3 mm.
9. Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 74, grob 6
Brončana predica dvodijelne kopče. Dužina 49 mm, širina 44 mm. Sve stranice ukrašene romboidnim nizom.
10. Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 84, grob 6
Brončana predica dvodijelne kopče. Dužina 49 mm, širina 43 mm. Sve stranice ukrašene romboidnim nizom.
Uz predicu su pronađeni i ostaci željeznog nosača i trna.
11. Izbor iz nalaza kuglaste dugmadi
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 14, grob 1
Olovno lijevano kuglasto dugme s ušicom. \varnothing 16 mm, dužina ušice 8,7 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 33, grob 1
Olovno lijevano kuglasto dugme s ušicom. \varnothing 16 mm, dužina ušice 9 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 15, grob 1
Olovno lijevano kuglasto dugme s ušicom. \varnothing 16 mm, dužina ušice 9 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 32, grob 1
Olovno lijevano kuglasto dugme s ušicom. \varnothing 16 mm, dužina ušice 9 mm.
Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 12, grob 1
Olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 16 mm, dužina ušice 9 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 34, grob 1
Oštećeno olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 16 mm, dužina ušice 8 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 12, grob 1
Oštećeno olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 16 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 37, grob 1
Oštećeno olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 16 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 16, grob 1
Olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 16 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 36, grob 1
Olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 16 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 37, grob 1
Oštećeno olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 16 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 17, grob 1
Oštećeno olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 16 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 055, PN 112, grob 11
Olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 12 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 055, PN 110, grob 11
Olovno lijevano kuglasto dugme s ušicom. \varnothing 12,5 mm, dužina ušice 7,4 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 055, PN 109, grob 11
Olovno lijevano kuglasto dugme s ušicom. \varnothing 12,6 mm, dužina ušice 7,3 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 055, PN 113, grob 11
Olovno lijevano kuglasto dugme. \varnothing 8,8 mm, duži na ušice 6 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 055, PN 111, grob 11
Olovno lijevano kuglasto dugme s djelomično očuvanom ušicom. \varnothing 12 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 048, PN 79
Olovno lijevano kuglasto dugme. \varnothing 16 mm.
- Vis-Tro 2010, sek 1, □C2, SJ 014, PN 63
Olovno lijevano kuglasto dugme. \varnothing 17 mm.
12. Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 055, PN 106, grob 11
Brončana predica kopče. Dužina 36 mm, širina 33 mm. Pravokutna predica. Strana na koju se spuštao trn je proširena i lučno zaključena.
13. Vis-Tro 2010, sek 1, □C2, SJ 014
Brončana predica kopče. Dužina 36 mm, širina 27 mm. Pravokutna predica.
- 14 i 15. Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 052, PN 108 i 107
grob 10

2 ulomka brončane pločice češlja, ukrašene floralnim motivom. Dužina 105 mm, širina 26 mm i 22 x 24 mm (ukupno vjerojatno 127 x 26 mm).

16. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2, SJ 014, PN 77

Ulomak brončane pločice češlja, ukrašene floralnim motivom. Dužina 68 mm, širina 21 mm.

17. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2/C2, SJ 014

Brevar IHS / sv. Benedikt, 35 x 25 mm, brončani lim, papir.

Lice: IHS u centralno postavljenoj kružnici
Naličje: sv. Benedikt, u haljini, sa štapom u ruci u desnoj ruci, knjigom u lijevoj. Dolje desno biskupska kapa, lijevo gavran. Natpis: CRVX SP BENEDICT
Analogije: Ana Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, doktorski rad iz arheologije obranjen 29. veljače 2012. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Mentor: Krešimir Filipec. Doktorska disertacija nalazi se u Zbirci doktorata i magisterija Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturama DCD ZG-1308/13 i DCD ZG-1309/13 (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012), tabla 2, slike 9 i 13.

18. Vis-Tro 2010, sek.1, □B3, SJ 014, PN 27, jednostavan latinski križ s trolisnim završecima greda s paralelnom ušicom i očuvanom karičicom, 32 x 15 mm; lijevana bronca

Lice: stilizirani natpis INRI na vrhu, reljefni Isus ravnih nogu, u dnu patibuluma stilizirana lubanja s prekrizanim kostima

Naličje: -

Analogije: Snježana Pavičić, *Križevi iz fundusa Hrvatskoga povijesnog muzeja*, katalog izložbe (Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1994), str. 79; Horst Adler (hrsg.), *Fundort Kloster. Archäologie im Klosterreich*, Katalog zur Ausstellung im Stift Altenburg, vom 1. Mai bis 1. November 2000, Bundesdenkmalamt, Abteilung für Bodendenkmale (Horn: Berger, 2000), str. 28.27, 28.29a, 28.30b; Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 27, 47, 60, 65 i 66; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 36, slika 3; Michaela Králiková, *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobech ze 17. – 19. století, Rigorosní práce, Příro*

dovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 60 i 107; Juraj Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 23 (Zagreb, 2006), str. 257–294, na str. 289; Ana Azinović Bebek, »Križevi u novovjekovnim grobovima župne crkve Sv. Marije Magdalene u Čazmi« / »Kreuze in den neuzeitlichen Gräbern der Pfarrkirche der hl. Maria Magdalena in Čazma«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 26 (Zagreb, 2009), str. 271–289, na str. 288; Darko Knez, *Od zore do mraka. Križi iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / From Dawn till Dusk. Crosses in the Collection of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2010), str. 16; Domagoj Perkić, »Pavlinski samostan u Kamenskom kod Karlovca, nalazi iz grobova kasnog srednjeg i novog vijeka«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, broj 43 (Zagreb 2010), str. 227–288, tabla 5, slika 4.

Tabla 2

19. Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 039, PN 73, grob 6

Ovalna medaljica sv. Benedikta / štit sv. Benedikta, 19 x 15 mm, brončani lim, propala paralelna ušica.

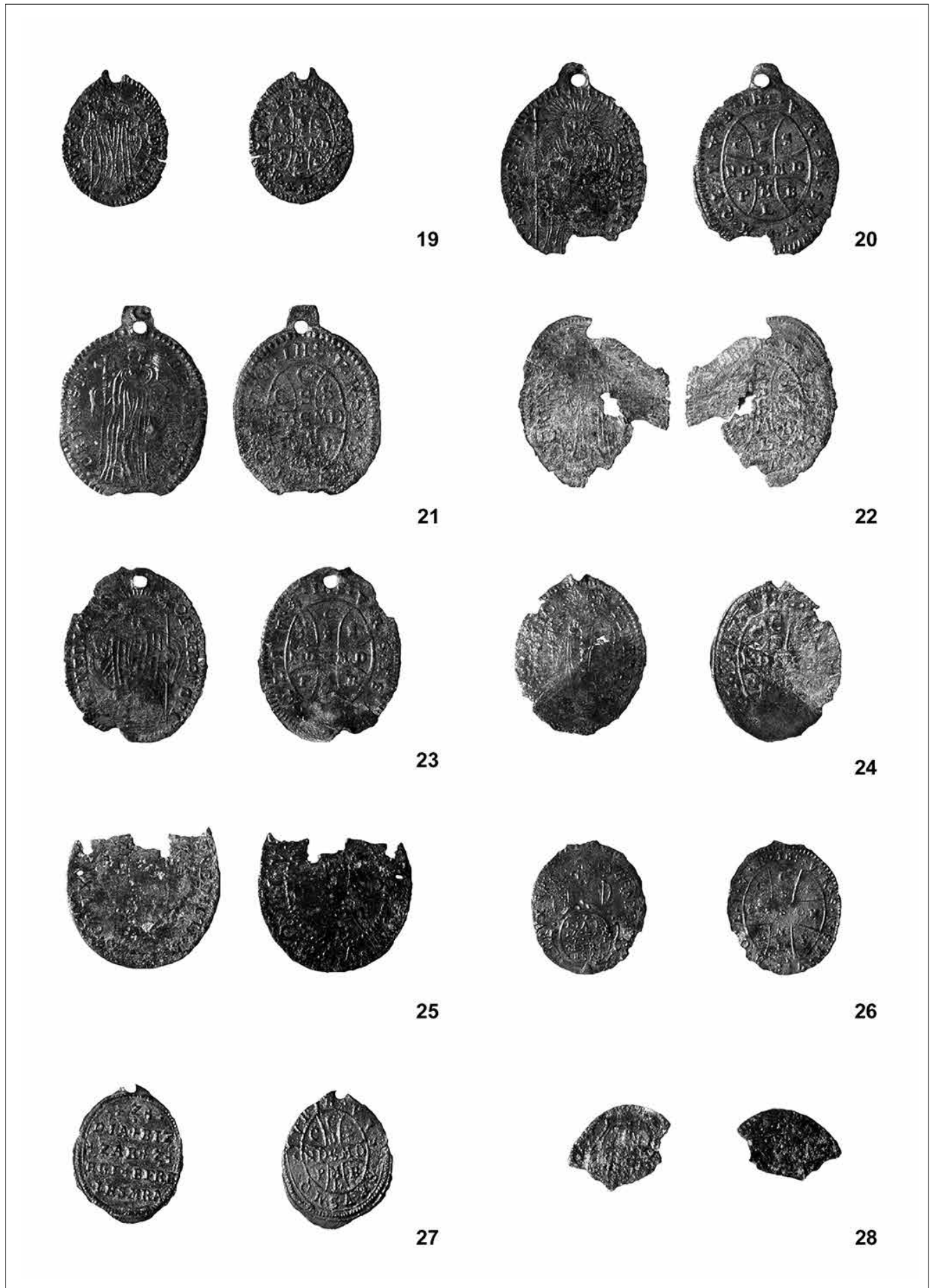
Lice: sv. Benedikt, u haljini, štap s križem u desnoj ruci, kalež s otrovom i zmija u lijevoj ruci, svetokrug, rub istaknut bisernim nizom, natpis: CRVX S P BENEDICTI.

Naličje: štit sv. Benedikta, u traci oko križa:

•IHS•V•R•S•N•S•M•V•S•M•Q•L•I•V•B; oko križa: CSPB, na križu: CSSML / NDSMD, rub istaknut bisernim nizom.

Analogije: Georg Malin / Werner-Konrad Jaggi, »Devotionalien aus den Grabungen auf dem Kirchhügel von Bendorf 1969–1971«, *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein* 87 (Vaduz: Im Selbstverlag des Vereins, 1987), str. 249–273, tabla III, slika 13; Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 33 i 53; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 6, 7, 12 i 150; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestde-*

Tabla 2

- utschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 26, slike 4 i 5, tabla 27, slike 1 i 3; Michaela Králiková, *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobec ze 17. – 19. století*, Rigorosní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 81; Juraj Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 23 (Zagreb, 2006), str. 257–294, slike 13 i 14; Onidna Krnjak, »Svetačke medaljice iz Arheološkog muzeja Istre u Puli«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 139–153, slika 6b.
20. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2, SJ 014, PN 65
Ovalna medaljica sv. Benedikta / štit sv. Benedikta, 25 (28) x 19 mm, brončani lim, paralelna ušica. Lice: sv. Benedikt, u točkanoj haljini, zrakasti sveto-krug, štap s križem u desnoj ruci, u lijevoj ruci kalež s otrovom i zmija, natpis: CRVX S P BENEDICT. Naličje: štit sv. Benedikta, u traci oko križa: •IHS•V•R•S•N•S•M•V•S•M•Q•L•I•V•B, polja oko križ točkana: CSPB, na križu: CSSML / NDSMD. Analogije: Georg Malin / Werner-Konrad Jaggi, »Devotionalien aus den Grabungen auf dem Kirchhügel von Bendorf 1969–1971«, *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein* 87 (Vaduz: Im Selbstverlag des Vereins, 1987), str. 249–273, tabla III, slika 13; Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 33 i 53; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 6, 7, 12 i 150; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 26, slike 4 i 5, tabla 27, slike 1 i 3; Michaela Králiková, *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobec ze 17. – 19. století*, Rigorosní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 81; Juraj Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 23 (Zagreb, 2006), str. 257–294, slike 13 i 14; Onidna Krnjak, »Svetačke medaljice iz Arheološkog muzeja Istre u Puli«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 139–153, slika 6b.
21. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 014, PN 28
Ovalna medaljica sv. Benedikta / štit sv. Benedikta, 25 (29) x 21,5 mm, brončani lim, paralelna ušica. Lice: sv. Benedikt, u habitu, stoji, štap s križem u desnoj ruci, u lijevoj kalež s otrovom i zmija, biserni okvir, natpis: CRVX S P BENEDICTI. Naličje: štit sv. Benedikta; CSSML / NDSMD, između krakova: CSPB, oko križa u kružnici: IHS V•R•S•N•S•M•V•S•M•Q•L•I•V•B, rub uokviren bisernim nizom. Analogije: Georg Malin / Werner-Konrad Jaggi, »Devotionalien aus den Grabungen auf dem Kirchhügel von Bendorf 1969–1971«, *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein* 87 (Vaduz: Im Selbstverlag des Vereins, 1987), str. 249–273, tabla III, slika 13; Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 33 i 53; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 6, 7, 12 i 150; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 26, slike 4 i 5, tabla 27, slike 1 i 3; Michaela Králiková, *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobec ze 17. – 19. století*, Rigorosní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 81; Juraj Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 23 (Zagreb, 2006), str. 257–294, slike 13 i 14; Onidna Krnjak, »Svetačke medaljice iz Arheološkog muzeja Istre u Puli«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 139–153, slika 6b.

- kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 139–153, slika 6b.
22. Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 048, PN 81
Ovalna medaljica sv. Benedikta / štit sv. Benedikta, 25 x 22, mm, brončani lim, propala paralelna ušica.
Lice: sv. Benedikt, u habitu, stoji, štap s križem u desnoj ruci, u lijevoj kalež s otrovom i zmija, biserni okvir, natpis: CRVX S P BENEDICTI.
Naličje: štit sv. Benedikta; CSSML / NDSMD, između krakova: CSPB, oko križa u kružnici: IHS V•R•S•N•S•M•V•S•M•Q•L•I•V•B, rub uokviren bisernim nizom, dosta oštećena.
Analogije: Georg Malin / Werner-Konrad Jaggi, »Devotionalien aus den Grabungen auf dem Kirchhügel von Bendorf 1969–1971«, *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein* 87 (Vaduz: Im Selbstverlag des Vereins, 1987), str. 249–273, tabla III, slika 13; Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 33 i 53; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 6, 7, 12 i 150; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 26, slike 4 i 5, tabla 27, slike 1 i 3; Michaela Králiková, *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobech ze 17. – 19. století*, Rigorosní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 81; Juraj Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 23 (Zagreb, 2006), str. 257–294, slike 13 i 14; Onidna Krnjak, »Svetačke medaljice iz Arheološkog muzeja Istre u Puli«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 139–153, slika 6b.
23. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 001, PN 2
Ovalna medaljica sv. Benedikta / štit sv. Benedikta, 26 x 21 mm, brončani lim, propala paralelna ušica, sekundarno bušena.
Lice: sv. Benedikt u haljini, s bradom, u lijevoj ruci štap s križem, kalež s otrovom i zmija u desnoj ruci, zrakasti svetokrug, natpis: S. BENEDICTI. ORA PRO NOBIS.
Naličje: štit sv. Benedikta, natpis oko štita: IHS•V•R•S•N•S•MVS• •Q•L•I•V•B•, u križu: CSSML / NDSMD, oko križa: CSPB.
Analogije: Georg Malin / Werner-Konrad Jaggi, »Devotionalien aus den Grabungen auf dem Kirchhügel von Bendorf 1969–1971«, *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein* 87 (Vaduz: Im Selbstverlag des Vereins, 1987), str. 249–273, tabla III, slika 13; Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 33 i 53; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 6, 7, 12 i 150; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 26, slike 4 i 5, tabla 27, slike 1 i 3; Michaela Králiková, *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobech ze 17. – 19. století*, Rigorosní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 81; Juraj Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 23 (Zagreb, 2006), str. 257–294, slike 13 i 14; Onidna Krnjak, »Svetačke medaljice iz Arheološkog muzeja Istre u Puli«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 139–153, slika 6b.
24. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 014, PN 29
Ovalna medaljica sv. Benedikta / štit sv. Benedikta, 23 x 19 mm, brončani lim, propala paralelna ušica.
Lice: sv. Benedikt u haljini, s bradom, u lijevoj ruci štap s križem, kalež s otrovom i zmija u desnoj ruci, zrakasti svetokrug, natpis: S. BENEDICTE. ORAPN.
Naličje: štit sv. Benedikta, natpis oko štita: IHS•V•R•S•N•S•MVS• •Q•L•I•V•B•, u križu: CSSML / NDSMD, oko križa: CSPB, teško čitljiv.

- Analogije: Georg Malin / Werner-Konrad Jaggi, »Devotionalien aus den Grabungen auf dem Kirchhügel von Bendern 1969–1971«, *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein* 87 (Vaduz: Im Selbstverlag des Vereins, 1987), str. 249–273, tabla III, slika 13; Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 33 i 53; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 6, 7, 12 i 150; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 26, slike 4 i 5, tabla 27, slika 1 i 3; Michaela Králiková, *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobec ze 17. – 19. století*, Rigorosní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 81; Juraj Belaj, »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 23 (Zagreb, 2006), str. 257–294, slike 13 i 14; Onidna Krnjak, »Svetačke medaljice iz Arheološkog muzeja Istre u Puli«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 139–153, slika 6b.
25. Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 014, PN 104 a
Ovalna medaljica sv. Benedikta / štit sv. Benedikta, 20 x 22 mm, brončani lim, nedostaje gornja trećina.
Lice: sv. Benedikt, u habitu, stoji, štap u desnoj ruci, u lijevoj kalež s otrovom i zmija, natpis: CRVX (SPB) ENEDICTI.
Naličje: štit sv. Benedikta; CSSML / NDSMD, između krakova: CSPB, oko križa u kružnici:
•IHSV•R•S•N•S•M•V•S•M•Q•L•I•V•B, rubu okviren bisernim nizom, dosta oštećena.
26. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2/C2, SJ 014, PN 11
Ovalna medaljica sv. Benedikta i štita sv. Zaharije / štit sv. Benedikta, 19 x 16 mm, brončani lim, propala paralelna ušica.
Lice: sv. Benedikt u haljini, u desnoj ruci zmija i kalež s otrovom, u lijevoj ruci biskupski štap, ispred njega u kartuši Zaharijin zaziv, natpis u 5 redova: Z / DIAB /
- IZ SAB / Z HGF / BFRS / IHS R, natpis na rubu medaljice: CRVX•SP•BENEDICT.
Naličje: štit sv. Benedikta, natpis oko štita:
•IHS•V•R•S•N•S•M•V•S•M•Q•L•I•V•B, u križu:
CSSML / NDSMD, oko križa: CSPB.
- Analogije: Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 65; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 16, 174 i 175; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 28, slika 5, tabla 29, slika 1.
27. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2, SJ 001, PN 6
Ovalna medaljica natpis sv. Zaharije / štit sv. Benedikta, 18 X 9 mm, brončani lim, propala paralelna ušica.
Lice: Zaharijin zaziv u 5 redova: +Z+ / DIA+BIZ / +ZAR+Z+ / HGF+BFRS / IHS MRA, rub istaknut bisernim nizom.
Naličje: štit sv. Benedikta s natpisom CSSML / NDSMD, između krakova: CSPB, oko križa: IHS VRSNSMVSMQLIVB, rub istaknut bisernim nizom.
Analogije: Sanja Božek, Ana Kunac, *Dva stoljeća arheologije na makarskom primorju*, (Makarska: Gradski muzej Makarska, 1998), str. 202, broj 283; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 4 i 5; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 31, slike 1, 2, 3 i 4; Michaela Králiková, *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobec ze 17. – 19. století*, Rigorosní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 84 i 93.
28. Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 014, PN 104 b
Ovalna medaljica sv. Benedikta i štita sv. Zaharije / štit sv. Benedikta, 14 x 11 mm, brončani lim, očuvana jedna trećina, prepoznata prema natpisu Zaharijina zaziva u kartuši.

Tabla 3

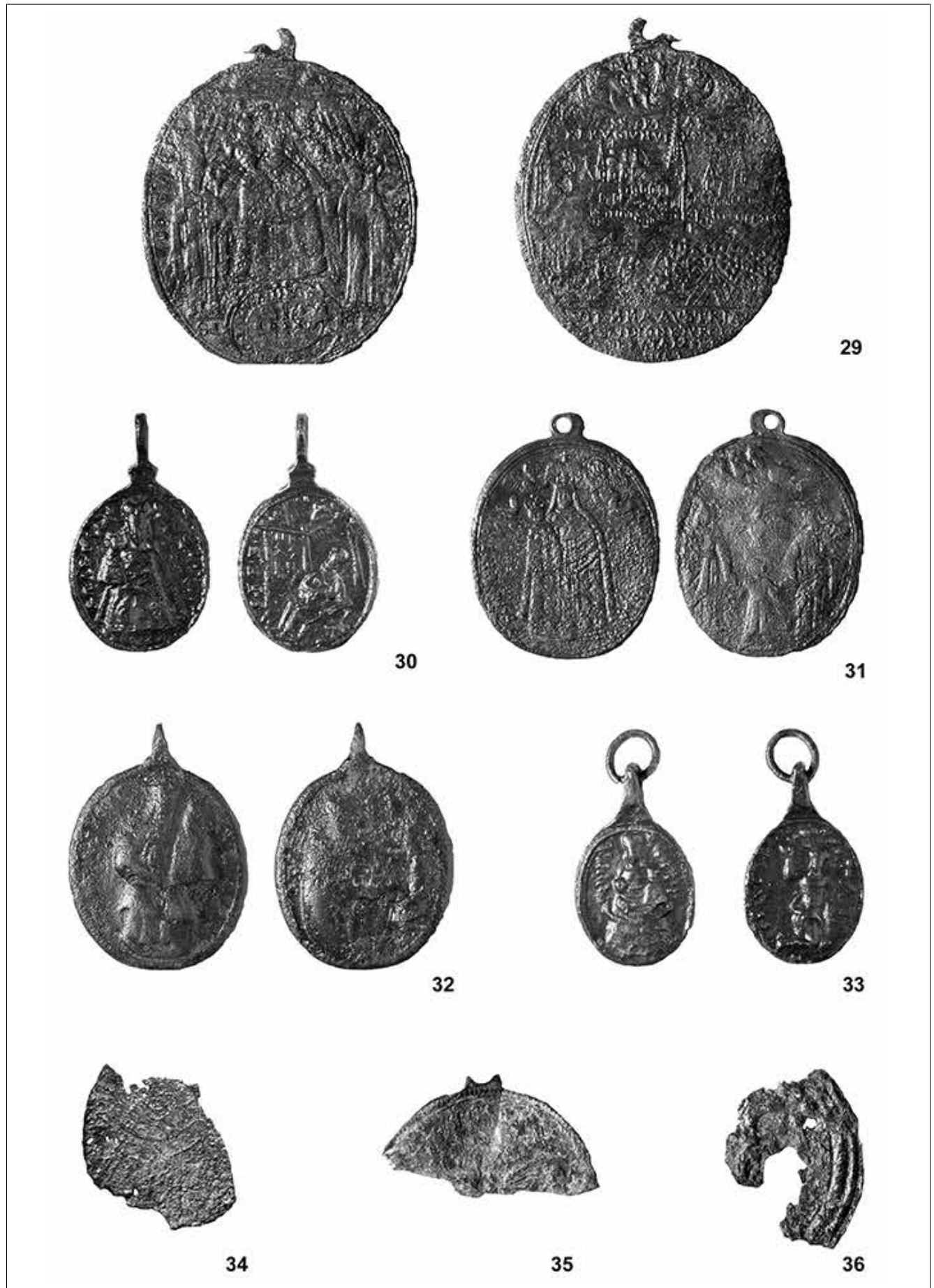

Tabla 3

29. Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 014, PN 102

Ovalna medaljica Mariazell / scena bitke kod Beča 1683. godine, 44 (48) x 38 mm, brončani lim, puknuta paralelna ušica.

Lice: prikaz Marije iz Mariazella pod baldahinom, drži dijete Isusa u desnom naručju, oboje imaju krune i plašteve, dva anđela krune Mariju, Mariji s desna stoji sv. Lambert (natpis SL), a s lijeva sv. Benedikt (natpis SB). Na dnu štiti sv. Benedikta. Natpis na medaljici: SMARIA CELLENSIS.

Naličje: scena bitke kod Beča, original izradio medaljer Paul Seel. Na vrhu medaljice prikaz sv. Trojstva (Bog Otac, Isus Krist i Duh Sveti) ispod njega je natpis: SS TRIAS / REFVGIVM VIENNIENSIVM, u sredini je prikaz opsade Beča – vizura grada sa šatorima na polju – u odsječku dolje natpis u četiri reda: VIENNA AVSTRIAE AB / OBSIDIONE TVRE: LI / BERATA 12 . SEPT: / 1683.

Analogije: Busso Peus, *Wallfahrtsmedaillen des Deutschen Sprachgebiets*, Katalog 306 (Frankfurt, 1982), kb. 2280; Karl-Heinz Steinmann, *Pilgerzeichen und Wallfahrtsmedaillen. Das Bestimmungsbuch* (Remshalden: Pressel, 2010), str. 104 i 109.

30. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 018, PN 4

Ovalna medaljica Mariazell / umiranje sv. Franje Ksaverskog, 24 (33) x 19 mm, lijevana bronca, okomita ušica i karičica.

Lice: sv. Marija iz Mariazella, Mariju krune dva anđela, plašt, veo, u desnom naručju Isus, isto kruna, Marijastojina oblacima, natpis: SMARIA (CELLE).

Naličje: sv. Franjo Ksaverski, scena umiranja, leži na stijeni, u haljini, s raspelom zagrljenim objema rukama, u kolibi od šiblja, iznad krova dvije glave kerubina, natpis: S FR X.

Analogije: Busso Peus, *Wallfahrtsmedaillen des Deutschen Sprachgebiets*, Katalog 306 (Frankfurt, 1982), str. 794 (za naličje); Horst Adler (hrsg.), *Fundort Kloster. Archäologie im Klösterreich*, Katalog zur Ausstellung im Stift Altenburg, vom 1. Mai bis 1. November 2000, Bundesdenkmalamt, Abteilung für Bodendenkmale (Horn: Berger, 2000), str. 28.50 (za lice); 27, 28.29a, 28.30b; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 33.

31. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2, SJ 014, PN 89

Ovalna medaljica Mariazell / sv. Obitelj, 31 (34) x 25 mm, brončani lim, paralelna ušica.

Lice: sv. Marija iz Mariazella u zvonoliku plaštu, dijete Isus u desnom naručju, oboje imaju krune, dva anđela krune Mariju, natpis: nečitak.

Naličje: sv. Obitelj, gore u sredini Bog Otac u oblaku, ispod njega golubica, ispod nje dijete Isus sa svetokrugom, desnom rukom drži Mariju, lijevom rukom drži sv. Josipa koji drži ljljane.

Analogije: Horst Adler (hrsg.), *Fundort Kloster. Archäologie im Klösterreich*, Katalog zur Ausstellung im Stift Altenburg, vom 1. Mai bis 1. November 2000, Bundesdenkmalamt, Abteilung für Bodendenkmale (Horn: Berger, 2000), str. 28.54; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 19; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 2, slika 3.

32. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 045, PN 83, grob 8

Ovalna medaljica Maria Ettal / sv. Benedikt, 37 x 27 mm, lijevana bronca, okomita ušica.

Lice: sv. Maria Ettal, okrunjeni lik sjedeće Bogorodice ogrnute plaštom s okrunjenim Isusom na lijevom koljenu, natpis: M PATRONA (ETTAL).

Naličje: sv. Benedikt, u profilu, pokazuje prstom na knjigu Reda koju mu pridržava anđeo.

Analogije: Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 53, kb. 38; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 33, slika 1 i tabla 34, slika 5.

33. Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 001/016, PN 3

Ovalna medaljica Maria Trost / sv. Pavao Pustinjak, 27,5 (32) x 16 mm, lijevana bronca, okomita ušica i karičica.

Lice: sv. Maria Trost, u zvonoliku plaštu, ima veo, krunu s križem i zrakasti svetokrug, Isus u lijevom naručju, isto odjeven, kruna i zrakasti svetokrug.

Naličje: sv. Pavao Pustinjak, obučen kao pustinjak, kleči pred križem, gavran mu donosi jelo, natpis: SPPE.

Analogije: Busso Peus, *Wallfahrtsmedaillen des Deutschen Sprachgebiets*, Katalog 306 (Frankfurt, 1982), kb. 2198; Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen.*

Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht (Bonn: Habelt, 2003), tabla 12, slika 1 (za lice).

34. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 18, ulomak a
Ovalna medaljica Mariazell / ?, 20 x 19 mm, brončani lim.
35. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 18, ulomak b
Ovlana medaljica ?/?, 14 x 29 mm, brončani lim, očuvana jedna trećina.
36. Vis-Tro 2010, sek 1, □B3, SJ 019, PN 19, grob 1
Neidentificirani ulomak medaljice, 19 x 15 mm, kositar.

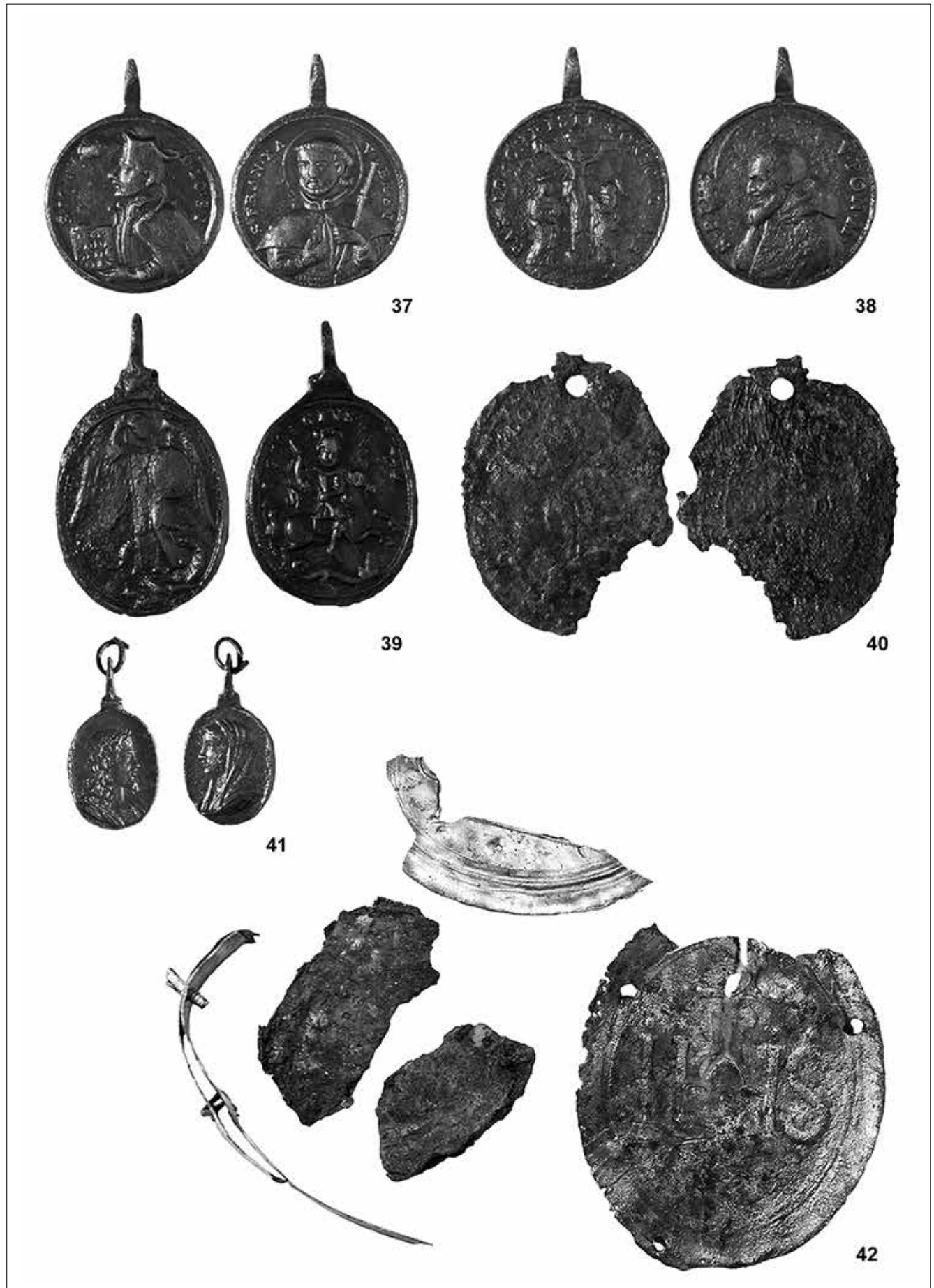
Tabla 4

37. Vis-Tro 2010, sek 1, □C1, SJ 014, PN 31
Okrugla medaljica sv. Ignacije Lojola / sv. Franjo Ksaverski, Ø26 (34) mm, lijevana bronca, okomita ušica.
Lice: sv. Ignacije Lojola, u rukama knjiga Reda s natpisom: AD MAIOR DEI GLORIA REGES, u ekstazi, sunce, zrake, natpis: S.IGN.D.LOY.S.I.
Naličje: Franjo Ksaverski, svetokrug, haljina, kratki plašt, u lijevoj ruci štap, o pasu krunica, rukama drži rubove plašta, brada, natpis: S.FRAN.XAVER.S.I.
Analogije: Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 37; Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 70 i 131; Karl-Heinz Steinmann, *Pilgerzeichen und Wallfahrtsmedaillen. Das Bestimmungsbuch* (Remshalden: Pressel, 2010), str. 102 (slična).
38. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2, SJ 014, PN 90
Okrugla medaljica scena pod križem / sv. Pio V, Ø 33 (43) mm, lijevana bronca, okomita ušica.
Lice: scena pod križem, raspeti Krist, ispod križa s desne strane Marija sklopljenih ruku, s lijeve strane sv. Ivan, natpis: PASSIOCHRISTICONFORTAME.
Naličje: papa Pio V., lijevi profil, papinska kapića, svetokrug, duga brada, orlovski nos, natpis: S.PIVS.V.P.M.
Analogije: Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte*

Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht (Bonn: Habelt, 2003), tabla 8, slika 2 (za lice); Ana Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, doktorski rad iz arheologije obranjen 29. veljače 2012. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Mentor: Krešimir Filipec. Doktorska disertacija nalazi se u Zbirci doktorata i magisterija Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturama DCD ZG-1308/13 i DCD ZG-1309/13 (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012), br. 387 (za naličje).

39. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2/C2, SJ 025, PN 56 a
Ovalna medaljica sv. Mihael / sv. Juraj, 29 (40) x 20 mm, lijevana bronca, okomita ušica.
Lice: sv. Mihael, s krilima, štitom i štapom arkandela stoji zmaju na glavi.
Naličje: sv. Juraj s plaštom, na konju, kopljem ubija zmaja.
Analogije: Mathilde Grünwald, *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001), str. 62 (slična); Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 50 (slična); Stefan Fassbinder, *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003), tabla 53, slika 2 (slična).
40. Vis-Tro 2010, sek 1, □B2/C2, SJ 025, PN 56 b
Ovalna medaljica, sv. Juraj / štit sv. Benedikta, 41 x 31 mm, brončani lim, propala paralelna ušica, sekundarno bušena.
Lice: teško čitljiv prikaz sv. Jurja kako ubija zmaja, natpis: S GEO.
Naličje: teško čitljiv prikaz štita sv. Benedikta.
41. Vis-Tro 2010, sek 1, □C3, SJ 048, PN 101
Ovalna medaljica, Isus / Marija, 16 (24) x 13 mm, lijevana bronca, okomita ušica i kraičica.
Lice: Isus u desnom profilu, trnova kruna.
Naličje: Marija u lijevom profilu, veo.
Analogije: Werner-Konrad Jaggi, »Devotionalien aus den Grabungen auf dem Kirchhügel von Bendorf 1969–1971«, *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein* 87 (Vaduz: Im Selbstverlag des Vereins, 1987), str. 249–273, tabla VI, slika 32;

Tabla 4

Darko Knez, *Svetinjice. Iz zbirke Narodna muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001), str. 126 (vrlo slična); Michaela Králiková, *Devocionálne jako predmety zbožnosti v hrobec ze 17. – 19. století*, Rigorozní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004), str. 46, sl. 37a (obje konceptijski).

42. Vis-Tro 2010, sek 1, □B1, SJ 014, PN 30

Ovalni privjesak sastavljen od brončane medaljice, kositrene medaljice, kože i brončanog okova, 58 x 48 mm.

Lice: u kružnici koja prati oblik medaljice centralni natpis IHS.

4. Popis citirane literature

Adler, Horst (hrsg.). 2000. *Fundort Kloster. Archäologie im Klösterreich*, Katalog zur Ausstellung im Stift Altenburg, vom 1. Mai bis 1. November 2000, Bundesdenkmalamt, Abteilung für Bodendenkmale (Horn: Berger, 2000).

Azinović Bebek, Ana. 2007. »Hodočasnici iz Čazme u 17. i 18. stoljeću«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 40 (Zagreb, 2007), str. 391–405.

Azinović Bebek, Ana. 2009. »Križevi u novovjekovnim grobovima župne crkve Sv. Marije Magdalene u Čazmi« / »Kreuze in den neuzeitlichen Gräbern der Pfarrkirche der hl. Maria Magdalena in Čazma«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 26 (Zagreb, 2009), str. 271–289.

Azinović Bebek, Ana. 2009. »Novovjekovni nalazi u grobovima 17. i 18. stoljeća oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 42 (Zagreb, 2009), str. 463–488.

Azinović Bebek, Ana. 2010. »Novovjekovni nalazi iz grobova kraj crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Sveticama«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, broj 43 (Zagreb 2010), str. 19–39.

Azinović Bebek, Ana. 2012. *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, doktorski rad iz arheologije obranjen 29. veljače 2012. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Mentor: Krešimir Filipec. Doktorska disertacija

nalazi se u Zbirci doktorata i magisterija Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturama DCD ZG-1308/13 i DCD ZG-1309/13 (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012).

Azinović Bebek, Ana; Janeš, Andrej. 2016. »Kasnosrednjovjekovno i novovjekovno groblje uz crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci« / »The Late Medieval and Post Medieval Cemetery at the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Rijeka«, u: Nikolina Radić Štivić; Luka Bekić (urednici / redazione), *Pul Vele crikve. Arheološka istraživanja riječkog kasnosrednjovjekovnog i ranonovovjekovnog groblja / Pul Vele crikve. Archaeological Investigation of Rijeka's Late Medieval and Early Post Medieval Cemetery*, prijevod na talijanski i korektura: Danijela Bilić Rojnić, Gianna Fioranti - Franinović, Cinzia Boljun (Rijeka: Grad Rijeka u suradnji s Hrvatskim restauratorskim zavodom / Città di Fiume in collaborazione con l'Istituto Croato di Restauro, 2016) str. 39–334.

Bedić, Željka. 2017. »Antropološka analiza kosturnih ostataka«, u: Ana Azinović Bebek (urednica), *Tihi svjedoci vjere, baštine i raskoši. Konzervatorsko-restauratorski radovi: Crkva sv. Nikole biskupa u Žumberku* (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2017), str. 66–71.

Beitl, Klaus. 1983. *Volks Glaube. Zeugnisse religiöser Volkskunst*, mit 48 Farbtafeln (München: Hugendubel, 1983).

Belaj, Juraj. 2006. »Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju« / »Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 23 (Zagreb, 2006), str. 257–294.

Böhne, Clemens. 1967. »Die süddeutschen Breverln«, u: Der Kommission für Bayerische Landesgeschichte bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften – Institut für Volkskunde (hrsg.), *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1966/67* (Volkach von Würzburg: Kommissionsverlag Karl Hart, 1967), str. 208–213.

Božek, Sanja. 1997. »Arheološka istraživanja na groblju kod crkve sv. Stjepana u Brelima«, *Makarsko primorje* 3 (Makarska, 1997), str. 103–115.

Božek, Sanja; Kunac, Ana. 1998. *Dva stoljeća arheologije na makarskom primorju*, (Makarska: Gradski muzej Makarska, 1998).

- Brauneck, Manfred. 1979. *Religiöse Volkskunst. Votivgaben, Andachtsbilder, Hinterglas, Rosenkranz, Amulette* (Köln: DuMont, 1979).
- Buklijaš, Tatjana. 2002. »Kuga: nastajanje identiteta bolesti«, *Hrvatska revija: časopis Matice hrvatske* 2/2 (Zagreb, 2002), str. 90–94.
- Cetinić, Željka; Dobrinić, Julijan. 2000. »Riječka proštenička medalja iz 1796. godine«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 1998. Zbornik radova 2. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj, Opatija 15.-17. listopada 1998.* (Opatija: Dobrinić&Dobrinić, 2000), str. 129–132.
- Demo, Željko. 2007. *Opatovina: tragovi povijesti izgubljene u sadašnjosti. Rezultati arheoloških iskopavanja pred crkvom svetog Franje u Zagrebu 2002. godine* (Zagreb: Arheološki muzej, 2007).
- Dobrinić, Julijan. 2000. »Još jedna trsatska proštenička medalja iz 18. stoljeća«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 1998. Zbornik radova 2. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj, Opatija 15.-17. listopada 1998.* (Opatija: Dobrinić&Dobrinić, 2000), str. 135–138.
- Dobrinić, Julijan. 2001. *Riječke i trsatske zavjetne medalje, medaljice i medaljoni / Medaglie, medagliette e medaglioni ex voto di Fiume e Tersatto* (Rijeka: Dobrinić&Dobrinić / Fintrade&Tours, 2001).
- Dobrinić, Julijan; Cetinić, Željka. 2002. »Tipologija Riječkih i Trsatskih zavjetnih medaljica«, u: Julijan Dobrinić (gl. ur.), *INCC 2001. Zbornik radova 3. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 11.-14. listopada 2001. (Pula: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2002), str. 223–245.
- Dobrinić, Julijan. 2008. »Neobjavljeni primjerci riječkih i trsatskih zavjetnih medaljica«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 27–40.
- Dobrinić, Lelja. 1998. *Kalnički plemenitaši* (Križevci: Matica hrvatska Križevci, 1998).
- Egan, Geoff and Pichard, Frances. 2008. *Dress Accessories 1150–1450. Medieval Finds from Excavation in London* (London: Museum of London, 2008).
- Fassbinder, Stefan. 2003. *Wallfahrt, Andacht und Magie. Religiöse Anhänger und Medaillen. Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus Archäologischer Sicht* (Bonn: Habelt, 2003).
- Gilchrist, Roberta and Sloane, Barney. 2005. *Requiem. The Medieval Monastic Cemetery in Britain* (London: Museum of London Archaeology Service, 2005).
- Grünwald, Mathilde. 2001. *Pilgerzeichen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen: die Beigaben aus Gräbern des 17. bis 19. Jahrhunderts aus dem Pfarrfriedhof bei St. Paul in Worms* (Worms: Verl. Stadtarchiv Worms, 2001).
- Gürtler, Wolfgang. 2008. »Hodočašća Hrvata iz Gradišća u Mariazell«, *Etnološka istraživanja*, brojevi 12–13 (Zagreb, 2008), str. 171–179.
- Jelovina, Dušan. 1976. *Starohrvatske nekropole: na području između rijeka Zrmanje i Cetine*, (Split: Čakavski sabor, 1976).
- Kierdorf-Traut, Georg. 1977. *Volkskunst in Tirol. Alpenländische Kunsttradition zwischen zwei Kulturströmungen* (Bozen: Athesia, 1977).
- Knez, Darko. 2001. *Svetinjice. Iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / Pilgrimage Badges. From the Collections of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001).
- Knez, Darko. 2010. *Od zore do mraka. Križi iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije / From Dawn till Dusk. Crosses in the Collection of the National Museum of Slovenia* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2010).
- Králiková, Michaela. 2004. *Devocionálne jako předměty zbožnosti v hrobec ze 17. – 19. století*, Rigorosní práce, Přírodovědecká Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Katedra Antropologie (Brno, 2004).
- Krnjak, Ondina. 2004. »Svetačke medaljice iz Brkača kod Motovuna«, *Histria Archaeologica: časopis Arheološkog muzeja Istre / Histria Archaeologica: Bulletin of the Archaeological Museum of Istra*, broj 35 (Pula, 2004), str. 111–143.

- Krnjak, Onidna. 2008. »Svetačke medaljice iz Arheološkog muzeja Istre u Puli«, u: Julijan Dobrinić (glavni urednik), *INCC 2007. Zbornik radova 5. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, 17. - 19. rujna 2007. (Rijeka: Hrvatsko numizmatičko društvo, 2008), str. 139–153.
- Krnjak, Onidna. 2010. *Svetačke medaljice: pobožna znamenja žiteljica samostana Sv. Teodora u Puli / Le medagliette devozionali: insegne religiose delle abitanti in convento di S. Teodoro a Pola* (Pula: Arheološki muzej Istre, 2010).
- Malin, Georg / Jaggi, Werner-Konrad. 1987. »Devotionalien aus den Grabungen auf dem Kirchhügel von Bendern 1969–1971«, *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein* 87 (Vaduz: Im Selbstverlag des Vereins, 1987), str. 249–273.
- Mašić, Boris. 2010. »Hodočasničke medaljice iz Remeta«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 43 (Zagreb, 2010), str. 205–226.
- Mirnik, Ivan. 1992. »Trsatske medaljice«, *Dometi* 11–12 (Rijeka, 1992), str. 501–506.
- Mirnik, Ivan. 1996. »Umjetnost medalje u priobalnoj Hrvatskoj od 15. stoljeća do 1818.«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, broj 36 (Split, 1996), str. 361–381.
- Nikolajević, Ljiljana, 1972. »Prilog dokumentaciji o gotičkoj sakralnoj arhitekturi u sjevernoj Hrvatskoj«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, brojevi 1–2 (Zagreb, 1972), str. 116–120.
- Pavičić, Snježana. 1994. *Križevi iz fundusa Hrvatskoga povijesnog muzeja*, katalog izložbe (Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1994).
- Peričić, Eduard. 1984. »Vijesti o najstarijim hrvatskim hodočašćima«, *Bogoslovska smotra* 54/4 (Zagreb, 1984), str. 550–552.
- Perkić, Domagoj. 2005. *Kamensko. Elaborat sa zaštitnih arheoloških istraživanja 1999. – 2002.* (Karlovac: Konzervatorski odjel Karlovac, 2005).
- Perkić, Domagoj. 2010. »Pavlinški samostan u Kameškom kod Karlovca, nalazi iz grobova kasnog srednjeg i novog vijeka«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, broj 43 (Zagreb 2010), str. 227–288.
- Perkić, Domagoj. 2015. »Zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Duha u Mušaluku kod Ličkog Osika«, *Lička revija: časopis Ogranka Matice hrvatske u Gospiću* 14 (Gospić, 2015), str. 33–50.
- Perkić, Domagoj. 2017. »Crkva sv. Jurja u Mateškom Selu: nalazi iz grobova kasnoga srednjeg i novog vijeka« / »The Church of St. George in Mateško selo: the finds from the graves from the Late Middle Ages and the Modern Age«, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, broj 34 (Zagreb, 2017), str. 185–225.
- Peus, Busso. 1982. *Wallfahrtsmedaillen des Deutschen Sprachgebiets*, Katalog 306 (Frankfurt, 1982).
- Pleterski, Andrej (urednik / editor); Štular, Benjamin; Belak, Mateja (područna urednika / subeditors). 2017. *Arheološka raziskovanja grobov najdišča Župna cerkev v Kranju med letoma 1972 in 2010 / Archaeological Investigation of Graves from Župna cerkev site in Kranj between 1972 and 2010. Grobišče Župna cerkev v Kranju 2 / Cemetery Župna cerkev in Kranj 2* (Ljubljana: ZRC SAZU / Institut za arheologijo / Založba ZRC, 2017).
- Predovnik, Katja; Dacar, Marjana; Lavrinc, Matevž. 2008. *Cerkev sv. Jerneja v Šentjerneju: arheološka izkopavanja v letih 1985 in 1986* (Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, 2008).
- Radić, Milan; Bojčić, Zvonko. 2004. *Srednjovjekovni grad Ružica* (Osijek: Muzej Slavonije, 2004).
- Simonyi, Erika. 2005. »Középkori és kora újkori templom és temető Felsőzsolca-Nagyszilváson«, *Opuscula Hungarica* 6 (Budapest, 2005), str. 305–314.
- Steinmann, Karl-Heinz. 2010. *Pilgerzeichen und Wallfahrtsmedaillen. Das Bestimmungsbuch* (Remshalden: Pressel, 2010).
- Valentinitich, Helfried und Schwarzkogler, Ileana (hrsg.). 1987. *Hexen und Zauberer. Die große Verfolgung – ein europäisches Phänomen in der Steiermark* (Graz-Wien: Leykam, 1987).
- Whitehead, Ross. 1996. *Buckles 1250-1800* (Essex: Greenlight Publishing, 1996).

The Church of the Most Holy Trinity in Visoko

Summary

The parish of Visoko is mentioned in the list of parishes of the Zagreb diocese from 1334, more specifically, in the Kalnik archdeaconry. The list assumes that the church existed as early as the year 1111. Archaeological excavations conducted in 2010 have investigated 14 graves that can be dated to the early modern period. Among the excavated graves, the burials of men, with an average life expectancy of 45.5 years, are predominant, followed by the burials of women, with an average life expectancy of 37.5 years, while only one burial of a child has been found.

Of the 14 graves excavated, there were discoveries in half. The deceased were buried dressed and with their devotional objects. The discoveries in graves can be divided into functional objects, i.e., those related to everyday life, and devotional objects or objects associated with modern piety. Based on the analysis of the objects found in Visoko, it can be concluded that the believers there fully accepted the post-Tridentine piety and the pious customs of the time, as well as the dressing and burial customs. Nail remains suggest that they were mainly buried in coffins, sometimes in a shroud, not paying much attention to burial sites, which indicates that the graves were not marked.

Keywords: Visoko, church of the Most Holy Trinity, early modern cemetery, burial customs, early modern piety, devotional objects

